

**“ÂLİMLER, PEYGAMBERLERİN VÂRİSLERİDİR”
İBARESİNİN YER ALDIĞI BİR HADİSİN
MUTÂBAAT ve ŞEVÂHİD AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Hüseyin AKYÜZ*

Öz

Hadis ilminin amacı, Hz. Peygamber’e nispet edilen rivayetlerin mümkün olduğu kadar muhafazası olmuştur. Bu nedenle muhaddisler, eserlerinde sahîh ve hasen hadislerin yanı sıra zayıf rivayetlere de yer vermişlerdir. Başlangıçta tevakkuf etmek amacıyla yazılan zayıf hadisler, ilerleyen süreçte bu hadislerden za’fı şiddetli olmayanlarının birbirlerini takviye etmeleri halinde kuvvet bulacağı gerekçesiyle rivayet ağları içerisine dâhil edilmişlerdir. “Âlimler, Peygamberlerin vârisleridir” ibaresinin yer aldığı hadis de bu gerekçelerle hasen sayılmış, hatta bazıları tarafından sahîh kabul edilmiştir. İşte bu makale, söz konusu hadisin tarihlerinin çoğalmasında veya manasının desteklenmesi sonucunda sahîh mertebesine yükselip yükselmeyeceğini vuzuha kavuşturmak amacıyla kaleme alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Zayıf Hadis, İsnâd, Sened, Râvî, Muhaddis, Tarîk, İ’tibâr, Mutâbî, Şâhid.

An Assesment on The Hadith That Contains The Expression of “The Scholars Are The Heirs of Prophets” In Terms of Follow-Up And Witnesses

Abstract

The purpose of the science of hadith has been the conservation of the narrations ascribed to the prophet as far as possible. Therefore, Muhaddiths, have given place to the authentic (sahîh) and acceptable/good (hasan) hadiths along with weak narrations in their scripts. At the beginning, The weak hadiths that were written with the aim of stopping (tevakkuf) have been later included into the narration network in case the ones that did not have strong deficiencies could reinforce each other and become more sound. The hadith that contains the expression of "The Scholars are the heirs of prophets" was ranked as "hasan", furthermore was accepted as "sahîh" by some scholars. This article has been written to articulate whether this hadith can be made sound due to the proliferation of its chains of transmitters (tariq) or the reinforcement of its meaning.

Keywords: Weak Hadith (Dhaif Hadith), İsnad (Attribution), Chain (Sanad), Transmitter (Râvî), Muhaddith, Chains of Transmitters (Tariq), İ’tibar (Consideration), Mutaba’ah (Follow-up), Shawahid (Witnesses).

GİRİŞ

Sahâbîlerin farklı sebeplerden dolayı, değişik bölgelere dağılıp yerleştikleri tarihî bir gerçekliktir. Klasik hadis kaynaklarımızda bazı sahâbîlerin, halifeler tarafından, İslam dinini tebliğ etmek üzere farklı ülkelere gönderildiği nakledilmiştir. Örneğin; Hafîb el-Bağdâdî (ö. 463/1071) incelemeye çalıştığımız “Âlimler, Peygamberlerin vârisleridir” ibaresinin yer aldığı hadisin

---

* Yrd. Doç. Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Hadis ABD Öğretim Üyesi (huseyinakyuz73@gmail.com)

râvisi Ebû'd-Derdâ'nın (ö. 32/652) bu amaçla Şam'a gittiğini rivayet etmiştir.¹ Onun gibi sahâbîler, bir taraftan böylesi görevleri ifanın bir gereği olarak Hz. Peygamber'den (s.a.v.) öğrendikleri hadisleri, yerleştikleri bölgelerdeki insanlara öğretirken; öte taraftan hadis öğrenmek üzere değişik şehirlerden kendilerine gelenlere de bildikleri rivayetleri naklediyorlardı. Ayrıca sahâbîler, sadece hadislerin rivayet edilmesi ve yaygınlaştırılması ile yetinmiyor, aynı zamanda bu rivayetlerin ne derecede güvenilir olduğunu ve Hz. Peygamber'e aidiyetini kendi devirlerinde en uygun yöntemlerle de araştırıyorlardı. Sahabenin hadislerin sübûtunu tespit etmek gayesiyle şâhid istemeleri, bu yöntemlere verilebilecek en güzel örnektir. Böylesi bir davranış onların birbirlerini zemmettiklerine değil, hadislerin güvenilirlik derecesini yükseltmek için çalıştıklarına hamledilmelidir. Aslında onların şâhid isteme metodunu, bugünkü anlamda hadis ilmindeki i'tibar çalışmalarının ilk nüvesi sayabiliriz. Sahâbîler tarafından takip edilen bu yöntem, daha sonraları öğrencileri tarafından geliştirilmeye devam etmiştir. Bu kapsamda örneğin hicrî II. ve III. asırdaki muhaddisler, hadislerin değişik tarîklerini toplamaya özen göstererek i'tibar çalışmalarının sürekliliğini sağlamışlardır. Yahya b. Ma'în'in (ö. 233/847) "Biz, bir hadisi otuz tarîkten yazmazsak onun ne anlama geldiğini anlayamazdık"² sözü, hem hadis tarîklerini toplamanın önemi, hem de i'tibar ameliyesinin varlığına işaret etmektedir. Ayrıca Ali b. el-Medînî'nin (ö. 234/848), "Bir hadisin tüm tarîkleri bir araya getirilmeden rivayetin hatası ortaya çıkmaz"³ kavli de, i'tibar çalışmalarının özü olan değişik tarîklere sahip olmanın ne kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır. Yine hadis ilminin altın çağında kaleme alınan eserlerde –başta Müslim'in "*Sahîh*"'i olmak üzere- hadislerin pek çok tarîklerinin bir araya getirilmesi, hadisçilerin bu meseleye atfettikleri değeri gösteren diğer bir örnektir.

Şüphesiz hadisler hakkında verilen değer hükümleri, mümkün olan bütün tarîklerin bir araya getirilip toplu olarak değerlendirilmesi sûretiyle verilmiştir.⁴ Bu bağlamda özellikle zayıf hadislerin i'tibar (başka tarîklerinin araştırılması) çalışmaları sonucunda takviye kazanabileceği meselesi, hadis usûlünün en önemli konuları arasında yer almıştır. Bu konuda vârid olan tartışmaları özetlemek gerekirse: Bütün zayıf hadislerin, tarîklerinin çoğalmasıyla zayıflıktan kurtulmaları mümkün değildir. Bu bağlamda i'tibara elverişli olabilecek bir hadisin kesinlikle çok zayıf olmaması gerekir. Bid'at

1 Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit Hatîb el-Bağdâdî, *er-Rihle fî talebi'l-hadîs*, thk. Nurettin Itr, Beyrut: Dâru'l- Kütübi'l- İlmiyye, 1395/1975, s. 18.

2 Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit Hatîb el-Bağdâdî, *el-Câmi' li ahlâkı'r-râvi ve âdâbî's-sami'*, thk. Mahmûd et-Tahhân, Riyad: Mektebetu'l-Me'arif, 1403, II, 212.

3 Hatîb el-Bağdâdî, *el-Câmi' li ahlâkı'r-râvi*, II, 212.

4 Selahattin Polat, *Hadis Araştırmaları-Tarih, Usûl, Tenkid, Yorum-*, İstanbul: İnsan Yay., 1997, s. 117.

sahibi olmak, yalan söylemek veya çok yanılmak gibi sebeplerle cerh edilen râvilerin rivayet ettikleri hadisler için i'tibar araştırması yapılmamalıdır.⁵ Çünkü böyle bir za'fın sebebi kolayca izale olunamayacaktır. Fakat hafızası bozuk, vehim sahibi, muhtelit olan râvilerin rivayet ettikleri veya senedindeki inkıta', irsâl ve tedlîs sebebiyle zayıf kabul edilen hadislerin mutâbaat⁶ ve şevâhid⁷ ile za'fının giderilebilmesi mümkündür.⁸ Bu konuda vurgulanan hususlardan biri de; takviye eden diğer tarîklerin kuvvet bakımından, takviye edilen rivayetle ya aynı derecede veya daha üstün olması gerektiğidir. Seviye bakımından düşük derecede yer alan hadislerin bir başka rivayeti kuvvetlendirmesi düşünülemez.⁹ Herhangi bir mutâbi' veya şâhid ile kuvvet bulan zayıf bir hadisin yükselebileceği derece konusunda ise Suyûtî (ö. 911/1505) şöyle demiştir:

“Keza, eğer hadisin zayıflığı irsâl, tedlîs veya meçhûl râvilerin senedde yer alması gibi sebeplerden ileri geliyorsa, bir başka vecihle gelmiş olmakla za'fı kalkar, fakat bu rivayet hasen li zâtîhinin dúnunda kalır.”¹⁰

Bütün bunlara mutâbi' ve şâhid rivayetlerle desteklenen zayıf bir hadisin, kuvvet bulup bulmayacağı diğer bir ifadeyle hasen li ğayrihî derecesine yükselip yükselmeyeceği konusunun günümüzün tartışılan konuları arasında yer aldığını da eklememiz gerekir¹¹. Bazıları bu konuya olumlu yaklaşır-

5 Zayıf bir hadisin râvisi yalancıysa, yalancılıkla itham edilmişse veya rivayetlerinde aşırı yanılıyorsa tarîklerinin çoğalmasıyla bile zayıflıktan kurtulamaz. Bkz. Muhammed Cemaluddîn Kâsımî, *Kavâidu't-tahdîs min funûni mustalahi'l-hadîs*, hazr. Abdulkadir el-Arnaût, thk. Mustafa Şeyh Mustafa, Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 1425/2004, s. 154; Ahmed Muhammed Şâkir, *el-Bâisu'l-hasîs şerhu ihtisârî 'ulûmi'l-hadîs*, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts., s. 38.

6 Şeyhinden rivayetinde tek kalmış sanılan bir râviye başka bir râvinin tâbi olarak ya ondan veyahut o şeyhin şeyhinden aynı hadisi rivayet etmesidir. Bkz. Abdullah Aydınlı, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, İstanbul: Timaş Yay., 1987, s. 118.

7 Ferd olduğu zannedilen hadis, bilinen tarîklerden nakledilmeyip onun yerine başka bir yoldan rivayet edilmesiyahut muhtevaları tamamen aynı veya benzer olan bir hadisin başka sahâbeden nakledilmesidir. Bkz. Aydınlı, *Hadis Istılahları*, s. 142.

8 Ayşe Esra Ağırakça Şahyar, *Kütüb-i Sitte'de Örneklerle Zayıf Hadis Rivayeti Metodolojik Anlam ve Yorum*, İstanbul: Akdem Yay., 2011, s. 90-91.

9 Polat, *Hadis Araştırmaları*, s. 111.

10 Abdurrahman b. Ebî Bekr Suyûtî, *Tedribu'r-râvî fi şerhi Takrîbi'n-Nevevî*, thk. İrfân el-Aşşâ Hassûne, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1993, s. 111.

11 Zayıf hadisin isnâdlarının çoğalması halinde hasen mertebesine yükselmesi ile ilgili yapılan bazı değerlendirmeler için bkz. Ebû Amr Osman İbn Abdurrahman İbnü's-Salâh, *Kitâbu 'ulûmi'l-hadîs*, Mısır: es-Se'âde Matbaası, 1326, s. 12-16; Suyûtî, *Tedribu'r-râvî*, s. 157-159; Zaffer Ahmed el-Osmânî Tânevî, *Kavâ'idü fi 'ulûmi'l-hadîs*, Beyrut: Dâru Kalem, 1392/1972, s. 78-83; Mahmûd Tahhân, *Yeni Hadis Usûlü (Teyisîru mustalahi'l-hadîs)*, çev.: Cemal Ağırman, İstanbul: Rağbet Yay., 2010, s. 68; M. Hayri Kırbasoğlu, *İslâm Düşüncesinde Hadis Metodolojisi*, Ankara: Ankara Okulu, 1999, s. 130-135; Polat, *Hadis Araştırmaları*, s. 110-111.

ken;¹² bazıları ise bu konuda hassas davranılmadığını ifade etmişlerdir.¹³

İşte bu bağlamda daha önce yaptığımız bir çalışmada sened yönünden zayıf olduğuna hükmettiğimiz “Âlimler, Peygamberlerin vârisleridir” ibaresinin yer aldığı hadisin, İbn Hacer el-Askalânî (ö. 852/1448) ile başlamak üzere mutâbaat ve şâhidler vasıtasıyla hasen hatta sahîh derecesine yükseltildiğini tespit etmiştik.¹⁴ Bu durumda “Âlimler, Peygamberlerin vârisleridir” ibaresini ihtiva eden hadisi takviye edecek mutâbaat ve şâhidlerin niteliği önem kazanmıştır. Zayıf bir rivayet, acaba hangi rivayetlerle takviye edilmiştir? Eğer bu rivayetlerin tamamı zayıf ise; bu durumda söz konusu hadis, “çok zayıf olmayan rivayetlerin tarîklerinin bir araya gelerek birbirini kuvvetlendireceği” ilkesi dikkate alınarak mı sahîh mertebesine yükseltilmiştir? Yoksa “Âlimler, Peygamberlerin vârisleridir” lafzını içeren hadis, zayıf hadisler hakkındaki gevşek tavrın bir ürünü olarak mı sahîh kılınmıştır?

Mutâbi’ (tâbi olan) ve şâhidlerini inceleyeceğimiz “Âlimler, Peygamberlerin vârisleridir” lafzının yer aldığı hadisi, konu bütünlüğü açısından burada öncelikli olarak zikretmenin faydalı olacağını düşünmekteyiz. Rivayete göre, Medine’den bir adam, hadis öğrenmek üzere Dımeşk’te bulunan Ebu’d-Derdâ’nın yanına gelmiştir. Aralarında geçen uzunca bir sohbetten sonra, Ebu’d-Derdâ şu hadisi rivayet etmiştir: “Kim bir yola ilim aramak üzere giderse Allah (c.c.) onun için cennete giden yollardan bir yolu kolaylaştırır. Şüphesiz melekler, ilim öğrencisinden razı oldukları için kanatlarını indirirler. Yine şüphesiz göktekiler ve yerdekiler, hatta sudaki balıklar bile ilim talibi için istiğfar ederler. Şüphesiz âlim adamın âbid kişiden üstünlüğü, ayın diğer yıldızlardan üstünlüğü gibidir. Muhakkak, âlimler peygamberlerin vârisleridir. Şüphesiz peygamberler ne altın ne de gümüş miras bırakırlar. Peygamberler miras olarak ancak ilim bırakırlar. Bu itibarla kim peygamberlerin mirası olan ilmi elde ederse tam bir hisse almış olur.”¹⁵ Bu rivayetin isnâdı şöyledir: Abdullah b. Dâvûd > ‘Asım b. Recâ b. Hayve > Dâvûd b. Cemîl > Kesîr b. Kays > Ebu’d-Derdâ > Hz. Peygamber. Naklettiğimiz bu senedin (mutâbeun aleyh/tâbi olunan) ibtidâsına mutâbi’/tâbi olan rivayetleri daha önce incelediğimizden dolayı onlara dair burada herhangi bir değer-

12 Geniş bilgi için bkz. Tânevî, *Kavâ’id*, s. 79–82; Polat, *Hadis Araştırmaları*, s. 111.

13 M. Hayri Kırbaoğlu, *Alternatif Hadis Metodolojisi*, Ankara: Kitâbiyât, 2002, s. 123; Kırbaoğlu, *İslâm Düşüncesinde Hadis*, s. 131.

14 Hüseyin Akyüz, “Âlimler Peygamberlerin Varisleridir” Hadisinin İsnad Açısından Tenkid ve Tahlili”, Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 2012/2, cilt: XI, sayı: 22, s. 159–190.

15 Bu hadis, Vekî’ b. el-Cerrâh, İbn Ebî Şeybe, Ahmed b. Hanbel, Buhârî (muaallak olarak), Dârimî, İbn Mâce, Tirmizî, Ebû Dâvûd ve birçok müellif tarafından rivayet edilmiştir. Bu konuda geniş bilgi için bkz. Akyüz, *a.g.m.*, ss. 159–190.

lendirme yapılmayacaktır.¹⁶ Bu sebepten dolayı yukarıda zikrettiğimiz hadise mutâbeat ameliyesi uygularken sadece söz konusu isnâdın intihâsını dik-kate alacağız. Ayrıca çalışmamızda, “Âlimler, Peygamberlerin vârisleridir” lafzının yer aldığı rivayetin sıhhat durumunu tespit edebilmek için, hadisin ister bir parçasını veya tamamını isterse manasını destekleyecek ilk dönem kaynaklardaki bütün nakillerini de tetkik etmenin uygun olacağı kanatındeyiz.

I. HADİSİN MUTÂBAATI

1. Bezzâr (ö. 292/905) ve İsbahânî'nin (ö.430/1039) Rivayeti: İbrahim et-Teymî > Abdullah b. Dâvûd (ö. 213/828) > 'Asım b. Recâ b. Hayve (ö. 150/767) > Dâvûd b. Cemîl (ö. ?) > Kesîr b. Kays (ö. ?) > Ebu'd-Derdâ > Hz. Peygamber.¹⁷

Bezzâr (ö. 292/905) bu rivayetten sonra “bu hadisin, bu vecihten başka böylesi lafızlarla, Hz. Peygamber'den rivayet edildiğini bilmiyoruz. İsnâdı sâlihtir. Dâvûd b. Cemîl ve Kesîr b. Kays'ı bu rivayetten başka bir tarîkte bilmiyoruz” diyerek hadisin isnâdının kullanılmaya elverişli olduğuna işaretle etmiştir.¹⁸ Ayrıca el-İsbahânî (ö. 430/1039) de bu rivayeti, Ebû Bekir b. Hallâd (ö.359/970) > Muhammed b. Yunus el-Kudeymî (ö. 286/899) > 'Asım b. Recâ b. Hayve (ö. 150/767) > Dâvûd b. Cemîl (ö. ?) > Kesîr b. Kays (ö. ?) > Ebu'd-Derdâ > Hz. Peygamber tarîkiyle rivayet etmiştir.¹⁹ Bu seneddeki Muhammed b. Yunus el-Kudeymî²⁰ (ö. 286/899), hadis uydurmakla itham edil-

16 Mutâbaat-ı Kâsıra diyebileceğimiz bu rivayetlerle ilgili değerlendirmeler için bkz. Akyüz, *a.g.m.*, ss. 159-190.

17 Bu rivayeti de mutâbaat-ı kâsıra olarak nitelendirmek mümkündür. Ayrıca mutâbaat senedin ibtidâsında gerçekleşmiştir. Ancak daha önceki çalışmamızda bu rivayet incelenmediğinden burada zikredilmesinin uygun olacağını düşünüyoruz. Hadisin metni şöyledir: “Âlimler Peygamberlerin halifeleridir. Şüphesiz peygamberler ne altın ne de gümüşü miras bırakırlar. Peygamberler miras olarak ancak ilim bırakırlar.”; Ebû Bekir Ahmed b. Amr b. Abdulhalik Bezzâr el-Basrî, *el-Bahru'z-zehhâr (Müsnedu'l-Bezzâr)*, thk. 'Adil b. Sa'd, Mahfûzurrahman Zeynullah, Medine: Mektebetu'l-Ulûm ve'l-Hikem, 1409/1988, X, 80; krş. Ebu'l-Hasan Nureddin Ali b. Ebî Bekr Heysemî, *Keşfu'l-estâr an zevâidi'l-Bezzâr ale'l-Kütübi's-Sitte*, thk. Habîburrahman el-A'zamî, Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 1399/1979, I, 83-84.

18 Bezzâr, *el-Bahru'z-zehhâr*, X, 80; Heysemî de bu rivayeti naklettikten sonra Bezzâr'ın râvileri güvenilir kabul ettiğine işaret eder. Bkz. Ebu'l-Hasan Nureddin Ali b. Ebî Bekr Heysemî, *Mecmau'z-zevâid ve menbau'l-fevâid*, Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1407, I, 126; Fakat biz, bu isnâdın zayıf olduğu kanaatindeyiz. Bu konuda geniş bilgi için bkz. Akyüz, *a.g.m.*, ss. 159-190; krş. Bezzâr, *el-Bahru'z-zehhâr*, X, 80 (4. dipnot).

19 “Şüphesiz peygamberler ne altın ne de gümüşü miras bırakırlar. Peygamberler miras olarak ancak ilim bırakırlar.” bkz. Ahmed b. Abdullah b. Ahmed Ebû Nuaym İsbahânî, *Müsnedu Ebî Hanîfe*, thk. Nazar Muhammed el-Fâryâbî, Riyad: Mekbetu'l-Kevser, 1415/1994, s. 57.

20 İbn Ebî Hâtim er-Râzî, *el-Cerh*, VIII, 122; İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, II, 312-313; Şemsuddîn Ebû Abdillâh Muh. b. Ahmed b. Osman Zehebî, *Mizânu'l-i'tidâl fi nakdi'r-ricâl*, thk. Ali Mu-

miştir.

2. Ebû Dâvûd'un (ö. 275/888) Rivayeti: Muhammed b. el-Vezîr ed-Dîmeşkî (ö. 250/864) > el-Velîd b. Müslim (ö. 194/810) > Şebîb b. Şeybe (ö. ?) > Osman b. Ebî Sevde (ö. ?) > Ebu'd-Derdâ > Hz. Peygamber.²¹

Osman b. Ebî Sevde, bazı muhaddislere göre güvenilir bir râvidir.²² Zehebî de onunla ihticac olunabileceğini söylemiştir.²³ Şebîb b. Şeybe eş-Şâmî, Zehebî ve İbn Hacer el-Askalânî'ye göre meçhûl bir râvidir.²⁴ Zeyla'î (ö. 762/1361) de Şebîb b. Şeybe'nin sadece bu hadiste adının geçtiğini söylemiştir.²⁵ el-Velîd b. Müslim Ebu'l-'Abbâs ed-Dîmeşkî'ye gelince; Ebû Müshir (ö. 218/833), onun yalancılardan tedlîs yaparak rivayette bulunduğunu ifade etmiştir.²⁶ Bununla birlikte onu tevsik eden âlimler de vardır.²⁷

Ebu'l-Eşbâl ez-Zuheyrî, el-Velîd b. Müslim'in bu rivayette "haddesenî (bana rivayet etti)" diyerek nakilde bulunması sebebiyle tedlîs yapmadığını iddia etmiştir.²⁸ Ancak bu hadisin Amr b. Osman el-Hımsî (ö. 250/864) > el-Velîd b. Müslim > Şuayb b. Ruzayk²⁹ > Osman b. Ebî Sevde şeklinde bir isnâdının da olduğu ifade edilmiştir.³⁰ Aslında bu sened, ilk defa Zeyla'î'nin

---

hammed Muavviz, Adil Ahmed Abdulmevcûd, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1995, VI, 378; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 515.

21 Ebû Dâvûd, "İlim", 1.

22 Ebû Abdillâh Muh. b. İsmail Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, thk. es-Seyyid Hâşim en-Nedvî, Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts., VI, 226; Şihâbuddin Ebu'l-Fazl Ahmed b. Ali b.Hacer el-Askalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, thk. Muhammed Avvâme, Halep: Dâru'r-Reşîd, 1986, s. 384; Şihâbuddin Ebu'l-Fazl Ahmed b. Ali b.Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1404/1984, VII, 111.

23 Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, V, 48.

24 Şemsuddîn Ebû Abdillâh Muh. b. Ahmed b. Osman Zehebî, *el-Kâşif fi ma'rifeti men lehû rivâye fi'l-kütübî's-sitte*, thk. Muhammed Avvâme, Dâru'l-Kible li's-Sekâfeti'l-İslamiyye, Cidde 1413/1992, I, 479; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 263; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 270.

25 Cemalüddin Abdullah b. Yusuf Zeyla'î, *Tahrîcu'l-ehâdisi ve'l-âsâr el-vâkı'a fi tefsîri'l-Keşşâf*, thk. Abdullah b. Abdirrahman es-Sa'd, Riyad: Dâru İbn Huzeyme, 1414, III, 9.

26 Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, VII, 142.

27 Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed, *Kitâbu's-sikât*, thk. es-Seyyid Şerefuddin Ahmed, Dâru'l-Fikr, yy. 1975, IX, 222; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XI, 134; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 584.

28 Ebû Ömer Yusuf İbn Abdilberr en-Nemerî, *Câmi'u beyâni'l-ilm ve fazlihi ve mâ yenbağî fi rivâyetihî ve hamlihi*, thk. Ebu'l-Eşbâl ez-Zuheyrî, Suudi Arabistan: Dâru İbni'l-Cevzî, 1414/1994, I, 166 (dipnot).

29 Hakkında "leyse bihi be's" (zararı yok) ve "lâ be'se bih" (rivayetinde sakınca yoktur) denilmiştir. Ebû Muhammed Abdurrahman Muhammed b. Ebî Hâtim er-Râzî, *Kitâbu'l-cerh ve't-ta'dil*, Beyrut: Dâru İhyau't-Turasî'l-Arabî, 1372/1952, IV, 346; İbn Hibbân, *Sikât*, VIII, 308; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 308.

30 Yusuf b. ez-Zekî Abdurrahman Ebu'l-Haccâc Mizzî, *Tuhfetü'l-eşrâf bi ma'rifeti'l-etrâf*, thk. Beşşâr Avvâl Ma'rûf, Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslamî, 1999, VII, 448; Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer İbn Kesîr, *Câmiu'l-mesânîd ve's-süneni'l-hâdî li-akvâmi senen*, thk. Abdulmelik b. Abdullah b. Duheş, Beyrut: Dâru Hadar, 1419/1998, IX, 313.

Keşşâf taki hadisleri tahric ettiği kitabında, Taberânî'nin *el-Mucemu'l-Kebîr*'inden nakledilmiştir.³¹ Fakat Taberânî'nin söz konusu eserinin hem mevcut hem de sonradan basılan eksik baskılarında (13, 14 ve 21. ciltler) bu isnâdı bulamadık. Mizzî, bu tarîkin doğruya daha yakın olduğunu söylese de³² elimizdeki en açık isnâd, Ebû Dâvûd'daki "açık ifade" ile gelen isnâddır. Zira bu senedde râvi el-Velîd b. Müslim, "Şebîb b. Şeybe ile karşılaştım, bana tahdîs etti" demektedir. Dolayısıyla el-Velîd b. Müslim'in, bu rivayeti Şebîb b. Şeybe'den almış olması muhtemeldir.³³

Bütün bunlara ilaveten Şebîb b. Şeybe, "meçhûl" bir râvi bulunmaktadır. Bir râvinin meçhûl olması, cerhin üçüncü mertebesinde olduğunu göstermektedir. Böylesi râvilerin rivayet ettikleri hadis ihticac için değil, i'tibar için yazılabilir.³⁴ Dolayısıyla Ebû Dâvûd'un naklettiği bu tarîkin i'tibar için kullanılabilmesi kanaatindeyiz. Elbânî de bu rivayet hakkında "son derece zayıftır" demiştir.³⁵

3. İbn Mâce'nin (ö. 275/888) Rivayeti: Hişam b. 'Ammâr ed-Dîmeşkî (ö. 245/859) > Hafs b. Ömer > Osman b. Atâ (ö. 155/775)³⁶ > babası (ö. 135/757) (Atâ b. Ebî Müslim el-Horasânî) > Ebu'd-Derdâ > Hz. Peygamber.³⁷

Hafs b. Ömer Bezzâr, meçhûl bir râvidir.³⁸ Osman b. Atâ b. Ebî Müslim el-Horasânî, Darekutnî (ö. 385/995) ve Yahya b. Maîn'e göre "zayıf" bir râvidir.³⁹ Ebû Hâtim onun hadisinin yazılabileceğini fakat hadisiyle ihticac olu-

31 Zeyla'î, *a.g.e.*, III, 9.

32 Yusuf b. ez-Zekî Abdurrahman Ebu'l-Haccâc Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl fi esmâ'ir-ricâl*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1400/1980, XII, 368; Ayrıca bkz. İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 270.

33 Ayrıca bu rivayetin, el-Velîd b. Müslim tarafından Hâlid b. Ebî Mâlik'ten nakledildiği iddia edilmiştir. Ancak bu senede klasik hadis kaynaklarımızda rastlanılmamıştır. Bkz. [http://www.ahlalhadeth.com/vb/showthread.php?t=22341\(01.03.2013\)](http://www.ahlalhadeth.com/vb/showthread.php?t=22341(01.03.2013)).

34 Ahmet Yücel, *Hadis İliminde Tenkit Terimleri ve İlgili Çalışmalar*, İstanbul: M.Ü. İFAV Yay., 1998, s. 61-81; Salahattin Polat v.dğr., *Hadis Araştırma ve Tenkit Kılavuzu*, İstanbul: M.Ü. İFAV Yay., 2011, s. 144-147.

35 Muhammed Nâsiruddîn Elbânî, *Daîfu't-Terğîb ve't-terhîb*, Riyad: Mektebetu'l-Me'ârif, 1421/2000, I, 53.

36 İsmail b. Muhammed el-Ensârî, Hatîb el-Bağdâdî'nin Osman b. Atâ'yı Ömer b. Atâ olarak naklettiğini söylese de kullandığımız nüshada böyle bir karışıklığa rastlanılmamıştır. Bkz. Ebu Bekir Muhammed b. el-Huseyin b. Abdillâh Âcurrî, *Ahlâku'l-'ulemâ*, tash. İsmail b. Muhammed el-Ensârî, Suudi Arabistan: Rîâsetu İdârâti'l-Buhûsi'l-İlmiyye, 1398/1978, s. 23 (1. dipnot); Ahmed b. Ali Hatîb el-Bağdâdî, *el-Fakîh ve'l-muteffakkîh*, thk. Âdil b. Yusuf el-Azzâzî, Suudi Arabistan: Dâru İbnî'l-Cevzî, 1417/1996, I, 105.

37 İbn Mâce, "Mukaddime", 20; krş. Âcurrî, *Ahlâku'l-'ulemâ*, s. 22-23, 36; Hatîb el-Bağdâdî, *el-Fakîh ve'l-muteffakkîh*, I, 105.

38 İbn Ebî Hâtim er-Râzî, *el-Cerh*, III, 181; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 173; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, II, 355.

39 Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed, *el-Mecrûhîn*, thk. Mahmûd İbrahim Zâyed, Halep: Dâru'l-Va'y, ts., II, 100; Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, V, 62.

namayacağını belirtmiştir. Ayrıca “metrûku’l-hadîs” (hadisi metrûktür), “lâ be’se bih” (rivayetinde sakınca yoktur) ve “ashâbımız onu zayıf addettiler” gibi lafızlarla cerh edilmiştir.⁴⁰ Atâ b. Ebî Müslim el-Horasanî ise bazı hadis âlimleri tarafından sika olarak görülürken bazıları tarafından ise zayıf olarak nitelendirilmiştir.⁴¹ İbn Hacer el-Askalânî, sadûk olduğunu fakat çok yanlış olduğunu, irsâl ve tedlîs yaptığını söylemiştir.⁴² İbn Hibbân onun hafızasının kötü ve hatasının da çok olduğunu ifade etmiştir.⁴³ Meçhûl ve zayıf olmasının yanı sıra hicrî 50’li yıllarda doğan Atâ b. Ebî Müslim el-Horasanî’nin Ebu’d-Derdâ (ö. 32/652) ile karşılaşmasının mümkün olmadığını dikkate aldığımızda; bu senedin muttasıl olmadığını söyleyebiliriz.⁴⁴ Muhakkik Âdil b. Yusuf el-Azzâzî de bu illetlerden dolayı senedi zayıf olarak nitelendirmiştir. Fakat hadisin başka tarîklerle takviye edildiğini ve bundan dolayı hadisin “hasen li ğayrihî” olabileceğini iddia etmiştir.⁴⁵ Elbânî ise hadisi “sahîh” olarak nitelemiştir.⁴⁶

4. Âcurrî’nin (ö. 360/970) Rivayeti: Ebû Bekir > Ebû Bekir Abdullah b. Ebî Dâvûd (ö. 316/928) > Ebû Tahir Ahmed b. Amr el-Mısrî (ö. 250/865) > Bısr b. Bekir (ö. 205/820) > Evzâ’î (ö. 157/773) > Abdusselam b. Suleym > Yezid b. Semûre > Kesîr b. Kays (ö. ?) > Ebu’d-Derdâ > Hz. Peygamber.⁴⁷

Bu senedle ilgili olarak Hamza el-Kinânî (ö. 357/968), “Evzâ’î’den bu hadisi, Bısr b. Bekir rivayet etmiştir. Ondan başka bu hadisi Evzâ’î’den rivayet eden olmamıştır. Bu hadis, hasen ğarîb’dir”⁴⁸ demiştir. Fakat İbn Abdillberr, bu rivayet hakkında yaptığı değerlendirmesinde; “Bu hadisi, Evzâ’î’den sadece Bısr b. Bekir rivayet etmemiştir. Onu İbnu’l-Mübârek de nakletmiştir. Ne var ki Evzâ’î, bu rivayeti karıştırmıştır” demiştir.⁴⁹ Ayrıca Beyhakî (ö. 458/1065), *Şu’abu’l-ıman*’ında bu hadisi, Süfyân es-Sevrî > Evzâ’î > Kesîr b.

40 İbn Ebî Hâtim er-Râzî, *el-Cerh*, VI, 162.

41 İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, I, 190–191.

42 İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbu’t-Tehzîb*, s. 392.

43 İbn Ebî Hâtim er-Râzî, *el-Cerh*, VI, 334; İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, II, 130–131.

44 Ebu’l-Eşbâl ez-Zuheyrî de isnâdın zayıf olduğunu söylemektedir. Bkz. İbn Abdillberr, *Câmi’u beyâni’l-’ilm*, I, 166 (dipnot); Hatîb el-Bağdâdî bu hadisin bir mutâbî’ini nakletmiştir. Bkz. Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, ts., I, 398.

45 Hatîb el-Bağdâdî, *el-Fakîh ve’l-muteffakkîh*, I, 105 (1. dipnot).

46 Muhammed Nâsiruddîn Elbânî, *Sahîhu Süneni İbn Mâce*, Riyad: Mektebetu’l-Me’ârif, 1417/1997, I, 97.

47 Âcurrî, *Ahlâku’l-’ulemâ*, s. 22; Ayrıca bkz. Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit Hatîb el-Bağdâdî, *Telhîsu’l-müteşâbih fi’r-resm ve himayetü ma eşkele minhu an bevâdirî’t-taşîf ve’l-vehm*, thk. Sukeyne eş-Şihâbî, Dimeşk: Dâru Talas, 1405/1985, II, 734.

48 İbn Abdillberr, *Câmi’u beyâni’l-’ilm*, I, 162.

49 İbn Abdillberr, *Câmi’u beyâni’l-’ilm*, I, 170; Ebu’l-Kâsım Hamza b. Yusuf Sehmî Cürçânî, *Târîhu Cürçân*, thk. Muhammed Abdu’l-Mu’îd Han, Beyrut: Âlemu’l-Kütüb, 1401/1981, s. 203; krş. İbn Ebî Hâtim er-Râzî, *el-Cerh*, IX, 268.

Kays > Yezid b. Semûre > Ebu'd-Derdâ > Hz. Peygamber şeklindeki bir tarîkle rivayet etmiştir.⁵⁰ Evzâ'î'den gelen bu isnâdlara erken dönem kaynaklarından Buhârî'nin *et-Târîhu'l-Kebîr*'inde de rastlamak mümkündür. Buhârî, bu senedlerden Bişr b. Bekir > Evzâ'î > Abdusselam b. Suleym > Yezid b. Semûre > Kesîr b. Kays > Ebu'd-Derdâ şeklindeki varyantı daha sahîh bulmaktadır.⁵¹ Bu konuda İbn Hibbân (ö. 354/965) da "Her kim bu rivayeti, Kesîr b. Kays > Yezid b. Semûre > Ebu'd-Derdâ kanalıyla naklediyorsa, o kimse yanılmıştır ve isnâdı değiştirmiştir" demiştir.⁵² Burada dikkat çeken nokta, Yezîd'in mi Kesîr'den, Kesîr'in mi Yezîd'den aldığı hususudur. Buhârî ve İbn Hibbân'ın ifadelerinden anlaşıldığına göre, bunlardan ilki doğru ikincisi ise yanlıştır. Ricâl eserlerinde de Ebu'd-Derdâ'dan Kesîr b. Kays'ın hadis aldığı ifade edilmiştir.⁵³

Ayrıca Abdusselam b. Suleym⁵⁴ ve Yezid b. Semûre'nin⁵⁵ biyografilerinde cerh ve ta'dil ifadelerine rastlanmamıştır. Fakat İbn Hibbân, cerhedilmeyen meçhûl râvileri güvenilir saydığı için⁵⁶ bu iki râviyi *es-Sikât*'ta zikretmiştir.⁵⁷ Bütün bu rivayetleri birlikte değerlendirdiğimizde; râviler hakkında kullanılan cerh ifadelerinin genelde cerhin ilk üç mertebesinden oldukları anlaşılmaktadır. İbn Ebî Hâtim, cerhin bu üç mertebesine giren râvilerin hadislerinin terk edilemeyeceğini ve onların îtibar amaçlı yazılabileceğini söylemiştir.⁵⁸ Bu durumda biz zikredilen mutâbaatın tamamen değersiz olmadığı ve îtibar amaçlı kullanılabileceği kanaatindeyiz.

II. HADİSİN ŞEVÂHİDİ

Hadis âlimlerinin "Âlimler, Peygamberlerin vârisleridir" ibaresinin geçtiği hadisi, şâhidleri olduğu gerekçesiyle hasen hatta sahîh olarak nitelendirdiklerini daha önce ifade etmiştik. İlk dönemlerde zayıf olarak nitelendirilen bu hadisin şâhidlerinin olduğunu söyleyen ilk hadis âlimi, İbn Hacer el-Askalânî'dir. O, söz konusu rivayetin şâhidlerinin olduğunu söylemekle

50 Ebû Bekir Ahmed b.el-Hüseyin Beyhakî, *Şu'abu'l-imân*, thk. Muhammed es-Saîd Besyûnî Zeğlûl, Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1410, II, 263; Ayrıca bkz. Hafîb el-Bağdâdî, *Telhis*, II, 735.

51 Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, VIII, 337.

52 İbn Hibbân, *Sikât*, VII, 624.

53 Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, VII, 208; İbn Ebî Hâtim er-Râzî, *el-Cerh*, VII, 155; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIV, 149-150; Ayrıca bkz. İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VIII, 381.

54 Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, VI, s. 64; İbn Ebî Hâtim er-Râzî, *el-Cerh*, VI, 45.

55 Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, VIII, 337; İbn Ebî Hâtim er-Râzî, *el-Cerh*, IX, 268.

56 İbn Hibbân'ın hakkında cerh bilinmeyen herkesi sika saydığına dair bkz. Mehmet Ali Sönmez, *İbnu Hibbân ve Cerh-Tâdil Metodu*, İstanbul: Umran Yayınevi, ts., s. 29-34.

57 İbn Hibbân, *Sikât*, VII, 127, 624.

58 İbn Ebî Hâtim er-Râzî, *el-Cerh*, II, 37.

birlikte bunların hangi rivayetler olduğunu açıklamamıştır.⁵⁹ Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu hadisin kaynaklarımızda toplam on dört sahabîden gelen şevâhidi bulunmaktadır. Bu rivayetlerin temel hadis kaynaklarındaki farklı isnâd ve metin formları, çalışmamıza konu olan hadisin metin parçaları dikkate alınarak sınıflandırılacak ve ardından isnâd tahlili yapılacaktır.

A. Kim bir yola ilim aramak üzere giderse Allah onun için Cennete giden yollardan bir yolu kolaylaştırır

1. Ebû Hureyre Tarîki:

a) er-Rabî b. Habîb: Ebû Ubeyde (ö. 145/762) > Câbir b. Zeyd (ö. 93/712 veya 103/721) > Ebû Hureyre > Hz. Peygamber.⁶⁰

Bu hadisin râvilerinden Câbir b. Zeyd el-Ezdî, üçüncü tabakadan olup güvenilir bir râvidir.⁶¹ Yahya b. Maîn (ö. 233/847), Câbir'in İbâziyye mezhebine mensup olduğunu iddia etmiştir.⁶² Ziriklî (ö. 1396/1976) de Ebû Ubeyde'nin İbâziyye mezhebini ondan öğrendiğini söylemiştir.⁶³ Ebû Ubeyde'ye gelince; adı Müslim b. Ebî Kerîme et-Temîmî'dir. Ebû Hâtim (ö. 277/890) onu "meçhûl bir râvi" olarak nitelendirmiştir.⁶⁴ İbn Hacer el-Askalânî (ö. 852/1448), İbn Hibbân'ın onun ismini *es-Sikât*'ta zikrettiğini ve "Ne var ki ona güvenmiyorum" dediğini nakletmiştir.⁶⁵ Ziriklî onun hakkında bilgi verirken "İbâziyye âlimlerindedir" demiştir.⁶⁶

Hoca ve talebe ilişkisi açısından bakıldığında, likânın sabit ve senedin muttasıl olduğunu söyleyebiliriz. Fakat râviler hakkında kullanılan bazı lafızlar cerhin üçüncü mertebesine delâlet ettiğinden, böyle bir râvinin rivayetinin ihticac için değil, ancak i'tibar için alınabileceğini söylemek mümkündür.

59 Şihâbuddin Ebu'l-Fazl Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî*, thk. Muhammed Fuâd Abdulbâkî, Muhibuddin el-Hâtib, Beyrut: Dâru'l-Ma'rîfe, 1379, I, 160.

60 "Kim ilim talebi için yola çıkarsa, Allah onun için cennetin yolunu kolaylaştırır."; Ömer el-Ezdî Rabî b. Habîb el-Basrî, *el-Müsned*, thk. Muhammed İdrîs, Aşûr b. Yusuf, Beyrut: Dâru'l-Hikme, 1415, s. 30.

61 Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, II, 204; İbn Hibbân, *Sikât*, IV, 101–102; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 136; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, II, 34.

62 İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, II, 34; Bu görüşün doğru olmadığı hususunda yapılan bir değerlendirme için bkz. İbn Hibbân, *Sikât*, IV, 101.

63 Hayruddin Ziriklî, *el-A'lâm(Kâmûsu terâcim)*, Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, 2002, VII, 222.

64 İbn Ebî Hâtim er-Râzî, *el-Cerh*, VIII, 193; Ayrıca bkz. Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, VII, 271; Ebu'l-Ferec b. Abdurrahman b. Ali b. el-Cevzî, *ed-Duafa ve'l-metrûkîn*, thk. Abdullah el-Kadi, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1406, III, 118; Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl*, VI, 419.

65 İbn Şihâbuddin Ebu'l-Fazl Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî, *Lisânu'l-Mîzân*, thk. Adil Ahmed Abdulmevcûd, Ali Muh. Muavviz, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1416/1996, VI, 39.

66 Ziriklî, *el-A'lâm*, VII, 222.

b) Zuheyr b. Harb (ö. 234/849): Cerîr (ö. 188/803) ve Ebû Muaviye (ö. 195/811) > A'meş (ö. 148/765) > Ebû Sâlih (ö. 101/719 > Ebû Hureyre > Hz. Peygamber.⁶⁷

Bu hadisin râvilerinden biri Ebu Sâlih Zekvân es-Semmân ez-Zeyyât el-Medenî'dir. Ebû Hureyre ve Sa'd b. Ebî Vakkâs'tan rivayetleri vardır. Tabîündan olan Zekvân genellikle sika ve sebt (özü-sözü doğru) bir râvi olarak kabul edilmiştir. Ayrıca onun için "sâlihu'l-hadîs (hadiste iyi), hadisi delil olarak kullanılır ve müstakîmu'l-hadîs" denilmiştir.⁶⁸ Süleymân b. Mihrân A'meş ise tedlîs yapması dışında genellikle hâfız, sika, güvenilir, sağlam bir zat olarak kabul edilmiştir. İbnü'l-Mübârek (181/797) gibi bazı münekkitlere göre Kûfelilerin hadislerini ifsâd edenlerden sayılmıştır. Ali b. el-Medînî de A'meş'i vehim sahibi olmakla itham etmiştir.⁶⁹ Zehebî ise onu bazı râvilerin kusurlarını örtbas etmekle itham ettikten sonra "haddesenâ diyerek naklettiği hadislerle söyleyecek sözümüz yoktur. Ancak an'ane ile naklettiği hadislerde tedlîs ihtimali bulunabilir. İbrahim, İbn Ebî Vâil ve Ebû Sâlih es-Semmân gibi çok rivâyette bulunduğu şeyhlerinden olan rivayetleri böyle değildir. Çünkü onun bu hocalarından rivayeti muttasıl olmaya hamledilir" demiştir.⁷⁰ Bu hadisin diğer bir râvisi Ebû Mu'âviye Muhammed b. Hâzım ed-Darîr hakkında "sika ve sadûk" gibi ta'dîl; iyi ezber yapmadığı ve müdellis olduğu şeklinde de cerh ifadeleri kullanılmıştır. Ahmed b. Hanbel, Ebû Mu'âviye'nin A'meş hariç diğer râvilerden yaptığı nakilleri kusurlu bulmuş ve bu rivayetleri iyi ezberlemediğini söylemiştir.⁷¹ İbn Hacer el-Askalânî ise "Ebû Mu'âviye, râviler içinde A'meş'in hadislerini en iyi ezberleyendir" diyerek onu tezkiye etmiştir.⁷² Ebu Abdullah Cerîr b. Abdulhamid b. Kurt ed-Dabbî el-Kufî'ye gelince; hâfız ve güvenilir bir râvi olmakla birlik-

67 "Kim ilim talebi için yola çıkarsa, Allah onun için cennetin yolunu kolaylaştırır. Ameli yüzünden geri kalan bir kimseyi, nesebi ileri götürmez."; Ebû Hayseme Zuheyr b. Harb Nesâî, *Kitâbu'l-ilm*, thk. Muhammed Nâsıruddîn Elbânî, Riyad: Mektebetu'l-Meârif, 1421/2001, s. 16.

68 Buhârî, *et-Târîhu'l-kebîr*, III, 260; İbn Ebî Hâtım er-Râzî, *el-Cerh*, III, 450; İbn Hibbân, *Sikât*, IV, 221-222; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 203; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 189.

69 Buhârî, *et-Târîhu'l-kebîr*, IV, 37; İbn Ebî Hâtım er-Râzî, *el-Cerh*, IV, 146; İbn Hibbân, *Sikât*, IV, 302; Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, III, 315-316; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 254; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 195-196.

70 Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, III, 315-316.

71 Buhârî, *et-Târîhu'l-kebîr*, I, 74; İbn Ebî Hâtım er-Râzî, *el-Cerh*, VII, 246-247; İbn Hibbân, *Sikât*, VII, 441; Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, VI, 130; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IX, 120-121.

72 İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 475.

te ömrünün sonlarına doğru hadisleri karıştırdığı söylenmiştir.⁷³

İbn Ebî Şeybe bu rivayeti, aynı isnâd ile fakat metnin sadece ilk kısmını naklederek rivayet etmiştir.⁷⁴ Hâkim en-Nîsâbûrî (ö. 405/1014) bu haberi, Buhârî ve Müslim'in şartlarına uymasına rağmen kitaplarına almadıkları hadislerden saymaktadır.⁷⁵ Beğavî'nin (ö. 516/1122) *Şerhu's-sünne* adlı eserinin muhakkikleri Şu'ayb el-Arnâût ve Muhammed Zuheyr eş-Şâvîş'e göre bu hadisin isnâdı sahîhtir.⁷⁶ Ebu'l-Eşbâl ez-Zuheyrî de bu konuda aynı kanaate sahiptir.⁷⁷

c) Ebû Dâvûd: Ahmed b. Yunus (ö. 227/841) > Zâide (ö. 161/177) > A'meş > Ebû Sâlih > Ebû Hureyre > Hz. Peygamber.⁷⁸

Zâide b. Kudâme b. Mes'ûd es-Sakafî hakkında cerh âlimlerinin olumlu kanaatleri vardır. İbn Sa'd onun için "O, sika ve emin bir râvi olup, bid'atlerden uzak ve sünnete sımsıkı bağlıydı" demiştir. 'İclî, Ebû Hâtim, Nesâî ve İbn Hacer el-Askalânî de onun sika bir râvi olduğunu zikretmişlerdir.⁷⁹ Ahmed b. Abdullah b. Yunus b. Abdullah b. Kays el-Yerbûî'nin de sika olduğu konusunda ittifak edilmiştir.⁸⁰ Elbânî bu rivayeti, sahîh olarak nitelemiştir.⁸¹

d) Tirmizî: Mahmûd b. Ğaylân (ö. 239/853) > Ebû Usâme (ö. 201/816) > A'meş > Ebû Sâlih > Ebû Hureyre > Hz. Peygamber.⁸²

Ebû Usâme Hammâd b. Usâme b. Zeyd el-Kuraşî, güvenilir olmakla birlikte zâhid ve âlim olarak tanınmaktadır. Birçok rivayette tedlîs yaptığı ifade

73 Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, II, 214; İbn Ebî Hâtim er-Râzî, *el-Cerh*, II, 505-506; İbn Hibbân, *Sikât*, VI, 145; Zehebî, *Mizânul-i'tidâl*, II, 119; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 139; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, II, 65.

74 Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed b. Ebî Şeybe, *el-Musannef fi'l-ehâdis ve'l-âsar*, thk. Kemal Yusuf el-Hût, Riyad: el-Mektebetu'r-Ruşd, 1409, V, 284.

75 Ebû Abdullah Muhammed b. Muhammed Hâkim en-Nîsâbûrî, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, thk. Mustafa Abdulkadir 'Atâ, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1411/1990, I, 165.

76 Ebû Muhammed el-Hüseyin b. Mes'ûd Beğavî, *Şerhu's-sünne*, neşr. Şu'ayb el-Arnâût, Muhammed Zuheyr eş-Şâvîş, Beyrut: el-Mektebetu'l-İslâmî, 1403/1983, I, 282 (1. dipnot).

77 İbn Abdilberr, *Câmi'u beyâni'l-ilm*, I, 64-65.

78 "İlim talep etmek üzere yola çıkan hiçbir kişi yoktur ki, Allah bu sebeple ona cennete giden bir yol kolaylaştırmış olmasın. Ameli yüzünden geri kalan bir kimseyi, nesebi ileri götürmez."; Ebû Dâvûd, "İlim", 1; Ayrıca bkz. Dârimî, "Mukaddime", 32.

79 Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, III, 432; İbn Ebî Hâtim er-Râzî, *el-Cerh*, III, 613; İbn Hibbân, *Sikât*, VI, 339-340; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 213; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 264.

80 Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, II, 5; İbn Hibbân, *Sikât*, VII, 9; Zehebî, *Mizânul-i'tidâl*, VIII, 34; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 81; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, I, 44.

81 Muhammed Nâsiruddîn Elbânî, *Sahîhu Süneni Ebî Dâvûd*, Riyad: Mektebetu'l-Me'ârif, 1419/1998, II, 407-408.

82 "Kim ilim talep etmek için bir yola girerse, Allah ona cennet yolunu kolaylaştırır."; Tirmizî, "İlim", 2

edilmekle birlikte bu davranışından vazgeçtiği de söylenmektedir. Bununla birlikte çoğu âlim tarafından “sika, sebt, sadûk ve sâlihu'l-hadîs” olarak kabul edilmiştir.⁸³ Mahmûd b. Ğaylân ise onuncu tabakadan olup hadis münekkitleri tarafından sika râvi olarak vasıflandırılmıştır.⁸⁴ Tirmizî bu isnâd hakkında, “hasen” hükmünü vermiştir. İbn Hacer el-Askalânî, Tirmizî'nin bu kanaatini şu cümleleriyle eleştirmiştir: “Bu hadis, İmam Müslim tarafından tahdîs eda sigasıyla rivayet edilmiştir. Dolayısıyla A'meş'in tedlîs yaptığı iddiası ortadan kalkmıştır.”⁸⁵ Sahîhu Süneni't-Tirmizî'nin yazarı Elbânî ise bu rivayet hakkında “sahîh” hükmünü vermiştir.⁸⁶

2. İbn 'Abbâs (ö. 68/687) Tarîki:

a) Vekî' b. el-Cerrâh (ö. 197/812): Ebû Sinan Saîd b. Sinan (ö. ?) > Antere b. Abdurrahman (ö. ?) > İbn 'Abbâs.⁸⁷

Ebû Sinan Saîd b. Sinan hakkında “sika”, “sadûk”, “leyse bi'l-kaviyy” (hadis rivayetinde kuvvetli değildir), “câizu'l-hadîs” (hadisi alınabilir) ve “leyse bihî be's” (zararı yok) şeklinde ifadeler kullanılmıştır.⁸⁸ Antere b. Abdurrahman ise sika bir râvi olmakla beraber irsâlde bulunmakla itham edilmiştir.⁸⁹ Bu rivayeti Zuheyr b. Harb (ö. 234/849), Vekî' b. el-Cerrâh'tan aynı isnâdla fakat sadece metnin ilk cümlesiyle rivayet etmiştir.⁹⁰ Ebu'l-Eşbâl ez-Zuheyrî bu rivayetin isnâdının “hasen” olduğu görüşüne sahiptir.⁹¹ Muhammed Nâsiruddîn Elbânî ise onu “ceyyid/sahîh, makbul” olarak tavsif

83 İbn Ebî Hâtîm er-Râzî, *el-Cerh*, III, 132; İbn Hibbân, *Sikât*, VI, 222; Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl*, II, 357; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 3-4.

84 Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, VII, 404; İbn Ebî Hâtîm er-Râzî, *el-Cerh*, VIII, 291; İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-Tehzîb*, s. 522; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, X, 58.

85 İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî*, I, 160; Ayrıca bkz. Bedruddin Ebî Muhammed Mahmûd b. Ahmed 'Aynî, *Umdetu'l-karî şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, Beyrut: Daru İhyai't-Turasis-Arabî, ts., II, 40; Şihabüddin Ahmed b. Muhammed Ebî Bekr Kastallânî, *İrşâdu's-sârî li şerhi Sahîhu'l-Buhârî (Hamîşinde: Sahîhu Müslim ve şerhu Sahîhu Müslim)*, Bulak: el-Matbaatu'l-Kübra'l-Emîriyye, 1323, I, 167.

86 Muhammed Nâsiruddîn Elbânî, *Sahîhu Süneni't-Tirmizî*, Riyad: Mektebetu'l-Me'ârif, 1420/2000, III, 57.

87 “İlim talep etmek üzere yola çıkan hiçbir kişi yoktur ki, Allah bu sebeple ona cennete giden bir yol kolaylaştırmış olmasın. Ameli yüzünden geri kalan bir kimseyi, nesebi ileri götürmez. Allah'ın evlerinden birisinde toplanıp Kur'an okuyarak onu birbirlerine öğreten her cemaatı, Allah'ın rahmeti kuşatır ve onları melekler sarar. Allah, katında bulunanlara - onlar Kur'an'dan başka bir söze geçinceye kadar- onları anlatır. ”; Vekî' b. el-Cerrâh, *Kitâbu'z-zühhd*, thk. Abdurrahman Abdulcebbar el-Ferîvâî, Medine: Mektebetu'd-Dâr, 1404/1984, III, 830.

88 İbn Ebî Hâtîm er-Râzî, *el-Cerh*, IV, 27; İbn Hibbân, *Sikât*, VI, 356; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 40.

89 Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, VII, 84; İbn Ebî Hâtîm er-Râzî, *el-Cerh*, VII, 35; İbn Hibbân, *Sikât*, VII, 303; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VIII, 144.

90 Zuheyr b. Harb, *Kitâbu'l-ilm*, s. 13-14.

91 İbn Abdilberr, *Câmi'u beyâni'l-ilm*, I, 66.

etmiştir.⁹²

b) İbn Ebî Şeybe: Ebu'l-Ahvas (ö. 179/795) > Hârûn b. Antere (ö. 142/759) > Babası/Antere b. Abdurrahman (ö. ?) > İbn 'Abbâs.⁹³

Hârûn b. Antere'yi Ahmed b. Hanbel ve Yahya b. Mâin tevsik etmekle birlikte, bazı münekkitler onu zayıf saymış ve münker hadis nakletmekle itham etmişlerdir.⁹⁴ Ebu'l-Ahvas ise yedinci tabakadan olup Selam b. Suleym el-Hanefî'dir. Cerh âlimleri, güvenilir ve doğru bir râvi olduğu konusunda ittifak etmişlerdir.⁹⁵

c) Dârimî (ö. 255/869): İsmail b. Ebân (ö. 216/830) > Yakub el-Kummî (ö. 174/790) > Hârûn b. Antere (ö. 142/759) > Babası/Antere b. Abdurrahman (ö. ?) > İbn 'Abbâs.⁹⁶

İsmail b. Ebân el-Ezdi el-Kûfî, sika, sadûk, sâlihu'l-hadîs, "la be'se bih" (zararı yok) ve kesîru'l-hadîs olmakla vasıflandırılmıştır.⁹⁷ Ebu'l-Hasan Yakub b. Abdillâh b. Sa'd el-Eşarî el-Kummî için Nesâî "leyse bihî be's" (zararı yok, rivayette bulunulabilir) derken, Darekutnî "leyse bi'l-kaviyy" (hadis rivayetinde kuvvetli değildir), İbn Hacer el-Askalânî "sadûk fakat vehme düşmektedir" demiştir.⁹⁸

d) Dârimî (ö. 255/869): Bişr b. Sâbit (ö. ?) > Şu'be > Yezîd b. Halid (ö. ?) > Hârûn b. Antere (ö. 142/759) > Babası/Antere b. Abdurrahman (ö. ?) > İbn 'Abbâs.⁹⁹

92 Zuheyr b. Harb, *Kitâbu'l-ilm*, s. 14 (8. dipnot).

93 "İlim talep etmek üzere yola çıkan hiçbir kişi yoktur ki, Allah bu sebeple ona cennete giden bir yol kolaylaştırmış olmasın"; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, V, 284.

94 Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, VIII, 221; İbn Ebî Hâtim er-Râzî, *el-Cerh*, IX, 92; İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, III, 93; Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, VII, 62; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 569; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XI, 10.

95 Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, IV, 135; İbn Ebî Hâtim er-Râzî, *el-Cerh*, IV, 259; İbn Hibbân, *Sikât*, VI, 417; Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, III, 253; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 261; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 248.

96 "İlim talep etmek üzere yola çıkan hiçbir kişi yoktur ki, Allah bu sebeple ona cennete giden bir yol kolaylaştırmış olmasın. Ameli yüzünden geri kalan bir kimseyi, nesebi ileri götürmez"; Dârimî, "Mukaddime", 32.

97 Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, I, 347; İbn Ebî Hâtim er-Râzî, *el-Cerh*, II, 160; İbn Hibbân, *Sikât*, VIII, 91; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 105; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, I, 237.

98 Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, VIII, 391; İbn Ebî Hâtim er-Râzî, *el-Cerh*, IX, 209; İbn Hibbân, *Sikât*, VII, 645; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 608; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XI, 342.

99 "Hiçbir topluluk, aralarında, Allah'ın Kitabı'nı müzakere etmek ve birbirine okumak üzere Allah'ın evlerinden bir evde toplanmamıştır ki melekler kanatlarıyla onları, başka bir söze dalıncaya kadar, gölgelendirmiş olmasın. Her kim de ilim aramak maksadıyla bir yola girerse, Allah Cennet yolunu kolaylaştırır. Ameli yüzünden geri kalan bir kimseyi, nesebi ileri götürmez."; Dârimî, "Mukaddime", 32.

Yezid b. Abdurrahman Ebû Halid ed-Dâlânî'nin sadûk ve sika olmakla birlikte çok hata yaptığı, hadiste gevşek olduğu, hatta hadislerinin delil olarak kullanılmasının caiz olmadığı söylenmiştir.¹⁰⁰ Bîşr b. Sâbit ise sika ve sadûk olmakla birlikte Ebû Hâtîm'e göre meçhûl bir râvidir. Bununla birlikte İbn Hibbân, ismini *es-Sikât*'ta zikretmiştir.¹⁰¹ İbn 'Abbâs'tan gelen bu rivayeti, ilk dönem hadis külliyatındaki isnâdlara göre muttasıl sayabiliriz. Fakat ortak râvi Antere b. Abdurrahman'ın irsâlde bulunması ve cerh âlimlerinin diğer râviler hakkındaki görüşleri göz önünde bulundurulduğunda, mevkûf olan bu naklin de "hasen" olduğunu söyleyebiliriz.

B. Şüphesiz melekler ilim öğrencisinden razı oldukları için kanatlarını indirirler

1. Enes b. Mâlik (ö. 93/712) Tarîki:

a) **er-Rabî b. Habîb (ö. 160/777):** Ebû Ubeyde > Câbir b. Zeyd > Enes > Hz. Peygamber.¹⁰²

Ebû Ubeyde hakkında söylenen cerh ifadelerini dikkate aldığımızda, bu rivayetin ihticac için değil ancak i'tibar için alınabileceğini söyleyebiliriz.

2. Safvân b. Assâl (ö. 40/660) Tarîki:

a) **Ebû Dâvûd Tayâlisî (ö. 204/819):** Hammâd b. Seleme (ö. 167/784), Hammâd b. Zeyd (ö. 179/795), Hemmâm (ö. 163/780) ve Şu'be (ö. 160/776) > Âsım (ö. 127/745) > Zirr b. Hubeyş (ö. 82/701) > Safvân b. Assâl > Hz. Peygamber.¹⁰³

100 Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, VIII, 346; İbn Ebî Hâtîm er-Râzî, *el-Cerh*, IX, 277; Zehebî, *Mizânu'l-i'tidâl*, VII, 253; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 636; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XII, 89.

101 İbn Ebî Hâtîm er-Râzî, *el-Cerh*, II, 352; İbn Hibbân, *Sikât*, VII, 141; Zehebî, *Mizânu'l-i'tidâl*, II, 24; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 122; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, I, 388.

102 "Muhakkak ki melekler ilim talep edene, talep ettikleri şeyden (ilimden) dolayı memnuluk duyarak kanatlarını indirirler"; Rabî b. Habîb, *el-Müsned*, s. 29; Bu hadis, Hz. Enes'ten aynı lafızlarla fakat uydurma bir senetle de rivayet edilmiştir. Bkz. İbn Abdilberr, *Câmi'ü beyâni'l-ilm*, I, 68.

103 "Zirr b. Hubeyş şöyle demiştir: Safvân b. Assâl'a gittim. Safvân: 'Yâ Zirr, seni buraya getiren şey nedir?' diye sordu. Ben, 'ilim öğrenmek' dedim. Safvân: 'O halde sana müjdeleyeyim mi?' dedi ve şu lafızları Hz. Peygamber'e ref' ederek rivayet etti. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: 'Muhakkak ki melekler ilim talep edene, talep ettikleri şeyden dolayı memnuluk duyarak kanatlarını indirirler' bkz. Ebû Dâvûd Süleyman b. Dâvûd Tayâlisî (ö. 204/819), *el-Müsned*, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts., s. 160; Bu rivayetin aynı isnâdlarla, "Hz. Peygambere hadisi ref' etti ve o buyurdu ki; Hz. Peygamber'den işittim ki o şöyle buyurdu; Muhakkak ki Hz. Peygamber şöyle buyurdu; hadisi ref' etti ve dedi ki" şeklinde sigalarla nakledilen varyantları için bkz. İbn Hanbel, *el-Müsned*, 1992, IV, 239-241; Dârimî, "Mukad-

Hammâd b. Seleme b. Dînâr el-Basrî'yi sika, sadûk, kesîru'l-hadis, sâlih ve hasenü'l-hadîs olarak kabul edenlerin yanı sıra, bazı rivayetlerinde kuşurlarının olduğunu, yaşlanınca evham ve garâibinin çoğaldığını ifade edenler de olmuştur.¹⁰⁴ Hammâd b. Zeyd de "sika, sebt, huccet ve kesîru'l-hadîs" olarak tavsif edilmiştir.¹⁰⁵ Hemmâm b. Yahya b. Dînâr el-Basrî, Ebû Hâtim'e göre sika ve sadûktur, ancak hafızası biraz zayıftır.¹⁰⁶ Şu'be b. el-Haccâc b. el-Verde el-Atâkî, hadis ilminde bir otorite olup sikadır.¹⁰⁷ Âsım b. Behdele İbn Ebî'n-Nucûd'a gelince; İbn Sa'd onun hakkında; "sikadır fakat rivayetinde çokça hata yapardı" demiştir. Hatta hafızasının son zamanlarda zayıfladığı da ifade edilmiştir. Yahya b. Ma'in ise onun için "lâ be'se bih" (zararsız, kendisinden rivayette bulunulabilir) demiştir.¹⁰⁸ Ebû Meryem Zirr b. Hubeş b. Hubâşe b. Evs el-Esedî ise sika olarak tanınmaktadır.¹⁰⁹ Ebu'l-Eşbâl ez-Zuheyrî bu rivayeti, râvi Âsım hakkındaki cerh ifadeleri nedeniyle "hasen" olarak tavsif etmiştir.¹¹⁰

b) Humeydî (ö. 219/834): Süfyân b. 'Uyeyne (ö. 198/813) > Âsım (ö. 127/745) > Zirr b. Hubeş (ö. 82/701) > Safvân b. Assâl.¹¹¹

dime", 32; Ayrıca bu rivayetin aynı tarikle, sadece mestlerle ilgili kısmının rivayet edildiğine dair bkz. Tayâlisî, *el-Müsned*, s. 160.

104 Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, III, 22; İbn Hibbân, *Sikât*, VI, 216–217; Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, II, 360–364; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 178; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 11–13.

105 Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, III, 25; İbn Ebî Hâtim er-Râzî, *el-Cerh*, III, 137–138; İbn Hibbân, *Sikât*, VI, 217–219; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 178; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 9–10.

106 Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, VIII, 237; İbn Ebî Hâtim er-Râzî, *el-Cerh*, IX, 107–108; İbn Hibbân, *Sikât*, VII, 586; Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, VII, 92; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 574; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XI, 60–61.

107 Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, IV, 244; İbn Ebî Hâtim er-Râzî, *el-Cerh*, IV, 369–370; İbn Hibbân, *Sikât*, VI, 446; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 266; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, II, 297–302.

108 Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, VI, 487; İbn Ebî Hâtim er-Râzî, *el-Cerh*, VI, 340; Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, IV, 13–14; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, V, 35.

109 Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, III, 447; İbn Ebî Hâtim er-Râzî, *el-Cerh*, III, 622; İbn Hibbân, *Sikât*, IV, 269; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 277.

110 İbn Abdilberr, *Câmi'u beyâni'l-ilm*, I, 156–157.

111 "Zirr b. Hubeş şöyle demiştir: Safvân b. Assâl'ı gördüm. Safvân: 'Yâ Zirr, seni buraya getiren şey nedir?' diye sordu. Ben, 'ilim öğrenmek' dedim. Safvân, 'Muhakkak ki melekler ilim talep edene, talep ettikleri şeyden dolayı memnunluk duyarak kanatlarını indirirler' dedi... (Humeydî, bu ifadelerin devamında mestlerin hükmü ile ilgili oldukça uzun lafızlar nakleder)"; Ebû Bekr Abdullah b. ez-Zubeyr b. İsa Humeydî el-Kureşî, *el-Müsned*, thk. Habîburrahman el-A'zamî, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts., II, 388–389; Ayrıca bkz. Ebû Abdirrahman Abdullah b. el-Mübârek el-Mervezî, *ez-Zühed*, thk. Habîburrahman el-A'zamî, Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts., s. 387; Ebû Abdullah Muhammed b. İdrîs Şâfi'î, *el-Müsned*, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts., s. 17; Ayrıca bu rivayetin ihtisar edilmiş varyantları için bkz. Zuheyr b. Harb, *Kitâbu'l-ilm*, s. 9; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, I, 162.

Süfyân b. 'Uyeyne b. İmrân hakkında "sika", "sebt", "hasenu'l-hadîs", "imâm", "hâfız" ve "hüccet" gibi ta'dil lafızları kullanılmıştır.¹¹² Bunlara mukabil bazı rivayetlerde hata yaptığı, mürsel ve müdelles nakillerde bulunduğuda ifade edilmiştir.¹¹³ Fakat İbn Hacer el-Askalânî bu konuda; "... Bazen o, tedlîs yapardı. Fakat tedlîsi sadece sikalardandı" demiştir.¹¹⁴

c) Tirmizî: İbn Ebî Ömer (ö. 243/857) > Süfyân b. 'Uyeyne (ö. 198/813) > Âsım (ö. 127/745) > Zirr b. Hubeyş (ö. 82/701) > Safvân b. Assâl.¹¹⁵

Muhammed b. Yahya b. Ebî Ömer el-Adenî sadûk kabul edilmekle beraber, Ebû Hâtım onun hakkında "gaflet sahibi birisidir, yanında İbn 'Uyeyne'ye nisbetle nakledilen uydurma bir haber gördüm" demiştir.¹¹⁶

Tirmizî, bu hadisin Ahmed b. Abde¹¹⁷ (ö. 245/859) > Hammâd b. Zeyd (ö. 179/795) > Âsım (ö. 127/745) > Zirr b. Hubeyş (ö. 82/701) > Safvân b. Assâl tarîkinin de olduğunu söylemiştir. Ona göre bu iki rivayet "hasen sahîh" derecesindedir.¹¹⁸ Buna mukabil Elbânî ise bu rivayeti "hasen" olarak vasıflandırmıştır.¹¹⁹ Fakat bu rivayette Safvân b. Assâl, "Şüphesiz ki melekler ilim talep edene, talep ettikleri şeyden dolayı memnunluk duyarak kanatlarını indirirler" metnini "bana ulaştı ki" sigasıyla rivayet etmiştir. Ayrıca bu hadisi Nesâî (ö. 303/915), Muhammed b. Abdu'l-A'lâ¹²⁰ (ö. 245/859) > Halid¹²¹ (ö. 186/802) > Şu'be (ö. 160/776) > Âsım (ö. 127/745) > Zirr b. Hubeyş (ö. 82/701)

112 Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, IV, 94; İbn Ebî Hâtım er-Râzî, *el-Cerh*, IV, 225–226; İbn Hibbân, *Sikât*, VI, 403–404; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 104–108.

113 Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, III, 246–247.

114 İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 245; Ayrıca bkz. Ebû İshak İbrahim b. Muhammed b. Halil Sibt İbn el-Acemî el-Halebî, *et-Tebyîn li esmâ'î'l-müdellesîn*, thk. Yahya Şefik, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1406/1986, s. 29.

115 Zirr b. Hubeyş şöyle demiştir: Safvân b. Assâl el Murâdî'ye mestler üzerine mesh yapmanın hükmünü sormaya gelmiştim, bana şöyle dedi: 'Ey Zirr! Seni buraya hangi şey getirdi?' Ben de: 'Bilgi edinmek için geldim' dedim. Bunun üzerine Safvân: 'Şüphesiz ki melekler ilim talep edene, talep ettikleri şeyden dolayı memnunluk duyarak kanatlarını indirirler'... (Bundan sonra oldukça uzun ve farklı manalara gelen lafızlara yer verilmiştir); Tirmizî, "Deavât", 98.

116 Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, VIII, 189; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 513; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IX, 457.

117 Ahmed b. Abde ed-Dabbî el-Basrî'dir. Sika bir râvi olarak kabul edilmektedir. Bkz. İbn Hibbân, *Sikât*, VIII, 23; Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, I, 259; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 82; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, I, 51.

118 Tirmizî, "Deavât", 98.

119 Elbânî, *Sahîhu Süneni't-Tirmizî*, III, 452.

120 Sika bir râvidir. Bkz. Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, I, 173; İbn Ebî Hâtım er-Râzî, *el-Cerh*, VIII, 16; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 491; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IX, 257.

121 Sika, imâm, sebt ve sadûk bir râvidir. Bkz. Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, III, 145; İbn Ebî Hâtım er-Râzî, *el-Cerh*, III, 325; İbn Hibbân, *Sikât*, VI, 267; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 187; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 72.

> Safvân b. Assâl kanalıyla mevkûf;¹²² İbn Mâce ise Muhammed b. Yahya¹²³ (ö. 258/871) > Abdurrazzâk¹²⁴ (ö. 211/827) > Ma'mer¹²⁵ (ö. 152/769) > Âsım (ö. 127/745) > Zirr b. Hubeyş (ö. 82/701) > Safvân b. Assâl > Hz. Peygamber¹²⁶ tarîkiyle merfû olarak rivayet etmişlerdir.¹²⁷ Elbânî, bu hadisin ise hasen sahîh olduğu kanaatindedir.¹²⁸ Bütün bunlara ilaveten Taberânî (ö. 360/971) bu haberin, Abdulkerîm b. Ebi'l-Muharik (ö. 126/744) > Habîb b. Ebî Sâbit (ö. 117/737) > Zirr b. Hubeyş > Safvân b. Assâl tarîkiyle bir mutâbî'ini nakletmiştir.¹²⁹ Bu tarîkteki Abdulkerîm b. Ebi'l-Muharik hakkında "leyse bi-şey'" (O, hiçbir şey değildir), "metrûk" (hadisleri terkedilmiştir) ve "lâ yuhteccu bih" (hadisiyle ihticac edilmez) gibi cerh ifadeleri kullanılmıştır.¹³⁰ Yine bu hadis, Taberânî (ö. 360/971) ve Hâkim en-Nîsâbüri (ö. 405/1014) tarafından ömrünün sonlarına doğru hadisleri karıştırmaya başlayan Ârım b. el-Fadl¹³¹ (ö. 223/837)'dan da merfû olarak rivayet edilmiştir.¹³² Ebu'l-Eşbâl ez-Zuheyri, bütün tarîkler birlikte değerlendirildiğinde Safvân b. Assâl rivayetinin sahîh ve merfû' olmasının daha doğru olduğunu söylemiştir.¹³³ İbn Abdilberr de hadisin muhtevasının ictihadla bilinemeyeceğini, bundan dolayı rivayetin merfû' olabileceğini ifade etmiştir.¹³⁴ Nureddin İtr, Safvân b. Assâl'ın hadisi hakkında iki illetten bahsetmiştir: Bunların birincisi; bu hadisin râvi Âsım'dan dolayı zayıf olduğudur. Ona göre sika râvilerin takviye-

122 Nesâî, "Taharet", 113-114; krş. Nesâî, "Taharet", 98; Ebû Bekir Abdurrazzâk b. Hemmâm es-San'ânî (ö. 211/826), *el-Musannef*, thk. Habîburrahman el-A'zamî, Beyrut: el-Mektebetu'l-İslâmî, 1403/1983, I, 205.

123 Sika, sebt, me'mûn ve sadûk gibi lafızlarla ta'dil edilmiştir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, III, 415-420; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 512; Celâluddin Abdurrahman b. Ebî Bekr Suyûtî, *Tabakâtu'l-huffâz*, Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1403, s. 238.

124 Sika bir râvidir. Bkz. Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, VI, 130; İbn Ebî Hâtim er-Râzî, *el-Cerh*, VI, 38; İbn Hibbân, *Sikât*, VIII, 412; Zehebî, *Mizânu'l-i'tidâl*, IV, 342-346; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VI, 278-280.

125 Sika ve sebt bir râvidir. Bkz. Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, VII, 378; İbn Ebî Hâtim er-Râzî, *el-Cerh*, VIII, 256-257; İbn Hibbân, *Sikât*, VII, 484; Zehebî, *Mizânu'l-i'tidâl*, VI, 480; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 541; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, X, 218-219.

126 İbn Mâce, *Mukaddime*, 17.

127 krş. Abdurrazzâk b. Hemmâm, *el-Musannef*, I, 204.

128 Elbânî, *Sahîhu Süneni İbn Mâce*, I, 93-94.

129 Ebu'l-Kâsım Suleyman b. Ahmed b. Eyyûb Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, thk. Hamdî Abdulmecid es-Selefi, Musul: el-Mektebetu'l-Ulûm ve'l-Hükm, 1404/1983, VIII, 55; Bu hadisin zayıf olarak nitelendirilebilecek mevkuf bazı tâbiileri için bkz. Hâkim en-Nîsâbüri, *el-Müstedrek*, I, 180-181.

130 Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, VI, 189; Zehebî, *Mizânu'l-i'tidâl*, IV, 387-388; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 361.

131 Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, I, 208; İbn Ebî Hâtim er-Râzî, *el-Cerh*, VIII, 58; Zehebî, *Mizânu'l-i'tidâl*, VI, 298; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 502; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IX, 358-359.

132 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, VIII, 54; Hâkim en-Nîsâbüri, *el-Müstedrek*, I, 180-181.

133 İbn Abdilberr, *Câmi'u beyâni'l-ilm*, I, 158.

134 İbn Abdilberr, *Câmi'u beyâni'l-ilm*, I, 159.

siyle bu illet ortadan kalkmıştır. İkincisi; bu rivayet sika râvilerden merfû' olarak rivayet edilmiştir. Bu durumda hadisin merfû' olması gerekir. İletleri bu şekilde izale eden Nureddin Itr, hadis hakkındaki kararını da "sahîh" olarak açıklamıştır.¹³⁵ Bu bilgiler ışığında, yukarıdaki senedlerde Âsım b. Behdele'nin müşterek râvi olduğu anlaşılmaktadır. Onun hakkındaki cerh ifadelerini dikkate aldığımızda bu hadisin "hasen" olduğunu söyleyebiliriz.

Hadisin merfû' olup olmadığına gelince; Ma'mer (ö. 152/769), Şu'be (ö. 160/776), Hemmâm (ö. 163/780), Hammâd b. Seleme (ö. 167/784) ve Hammâd b. Zeyd (ö. 179/795), bu hadisi ref' ederek rivayet etmişlerdir. Buna mukabil diğer bir rivayete göre Şu'be (ö. 160/776)¹³⁶ ve Süfyân b. 'Uyeyne (ö. 198/813) ise söz konusu rivayeti mevkûf olarak nakletmişlerdir. Hadisin muhtevasını ikiye ayırdığımızda yani anlam bakımından hadisi ilmin fazileti ve mestlerin hükmü diye iki kısma böldüğümüzde, görüyoruz ki ikinci bölüm herkes tarafından merfû olarak rivayet edilmiştir. İhtilaf sadece birinci kısımla ilgili görünmektedir. Kanaatimizce bu rivayetin ikinci kısmı, Nureddin Itr'ın da dediği gibi, sika râviler tarafından ref' edilerek rivayet edilmesi sebebiyle merfû'dur. Hadis lafızlarının uzunluk veya kısalığının ise râvilerin hadisten ilgilendikleri kısımları rivayet etmek istemelerinden kaynaklanmış olabileceğini düşünmekteyiz.

C. Şüphesiz göktekiler ve yerdekiler, hatta sudaki balıklar bile ilim talibi için istiğfar ederler

1. İbn 'Abbâs Tarîki:

a) Ma'mer b. Râşid (ö. 144/770): Abdurrazzâk > Ma'mer > A'meş > Saîd b. Cübeyr (ö. 95/714) > İbn 'Abbâs.¹³⁷

Saîd b. Cübeyr b. Hişam el-Esedî, sika ve takva sahibi olmakla birlikte mürsel rivayetleri vardır. A'meş ondan hadis rivayet edenler arasında yer almaktadır.¹³⁸ Ebu'l-Eşbâl ez-Zuheyrî bu isnâdı, "sahîh" olarak vasıflandırmıştır.¹³⁹ Hoca-talebe ilişkisi açısından bu isnâdın muttasıl olduğu görülmektedir.

135 Hatîb el-Bağdâdî, *er-Rihle*, s. 84-85 (dipnot).

136 Nesâî, "Taharet", 113.

137 "Hayrı öğretilene yeryüzündeki hayvanlar hatta denizdeki balıklar bile dua ederler"; Ebû 'Urve Ma'mer b. Râşid el-Ezdî, *el-Câmi'*, thk. Habîburrahman el-A'zamî, Beyrut: el-Mektebetu'l-İslâmî, 1403/1983, XI, 469.

138 Buhârî, *et-Târîhu'l-kebîr*, III, 461; İbn Ebî Hâtim er-Râzî, *el-Cerh*, IV, 9; İbn Hibbân, *Sikât*, IV, 275-276; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 234; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 11-12.

139 İbn Abdilberr, *Câmi' u beyâni'l-'ilm*, I, 172.

b) İbn Ebî Şeybe: Ebû Muaviye (ö. 195/811) > A'meş > Şimr b. Atiyye (ö. ?) > Saîd b. Cübeyr > İbn 'Abbâs.¹⁴⁰

Şimr b. Atiyye el-Esedî el-Kufî, Saîd b. Cübeyr'den rivayette bulunan sika râvilerdendir. İbn Ebî Hâtim ve Zehebî'ye göre A'meş, ondan hadis rivayet etmiştir.¹⁴¹ Son iki rivayet karşılaştırıldığında; Ma'mer b. Râşid, diğer mu-sannıflara nazaran rivayetinde teferrüd etmiştir. Fakat hoca-talebe ilişkisi açısından değerlendirildiğinde A'meş'in bu hadisi hem Şimr b. Atiyye'den hem de Saîd b. Cübeyr'den rivayet etmiş olması muhtemeldir. Dolayısıyla hadisin isnâdının muttasıl olduğunu söylememiz mümkündür.

2. Ebû Ümâme el-Bâhilî (ö. 86/705):

a) Tirmizî: Muhammed b. Abdu'l-A'lâ (ö. 245/859) > Seleme b. Recâ' (ö. ?) > el-Velîd b. Cemîl (ö. ?) > el-Kâsım Ebû Abdurrahman (ö. 112/731) > Ebû Ümâme el-Bâhilî > Hz. Peygamber.¹⁴²

Seleme b. Recâ' et-Temîmî, sadûk bir râvi olup, hakkında 'leyse bi şey/bir şey değil' gibi cerh ifadeleri zikredilmiştir. Onun için Ebû Hâtim, 'Sele-me'nin hadislerinde bir beis yoktur' derken; Nesâî ise 'hadisler rivayet ediyor ama rivayet ettiklerine mutâbî' bile bulunmaz' şeklinde bir değerlendirmeye yapmıştır.¹⁴³ el-Velîd b. Cemîl b. Kays el-Kureşî hakkında ise hadis rivayetinde gevşek olduğu, hata yaptığı ve münker hadisler rivayet ettiği söylenmiştir.¹⁴⁴ el-Kâsım Ebû Abdurrahman'a gelince; bazıları rivayetlerini makbûl, bazıları ise zayıf kabul etmiştir. Ebû Hâtim, zayıf râvilerin ona münker rivayetleri nisbet ettiklerini belirtmiştir.¹⁴⁵ Tirmizî bu rivayetin

140 "Hayrî öğretilene her şey, hatta denizdeki balık bile istiğfar eder"; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, V, 284; Ayrıca bkz. Zuheyr b. Harb, *Kitâbu'l-ilm*, s. 9-10; Dârimî, "Mukaddime", 32; Hz. Enes'ten aynı lafızlarla fakat uydurma bir senetle yapılan nakli için bkz. İbn Abdülberr, *Câmi'u beyâni'l-ilm*, I, 68.

141 Buhârî, *et-Târihu'l-kebîr*, IV, 256; İbn Ebî Hâtim er-Râzî, *el-Cerh*, IV, 375; İbn Hibbân, *Sikât*, VI, 450; Zehebî, *Mizânu'l-i'tidâl*, III, 385; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 319.

142 "Âlim kimsenin abid kimseye karşı üstünlüğü benim sizin en aşağı mertebede olanınıza karşı üstünlüğüm gibidir. Allah ve Melekleri, göklerin ve yerlerin halkı, hatta yuvasındaki karıncalar ve balıklar bile, insanlara hayır ve faydalı şeyler öğreten kimseye dua ederler."; Tirmizî, "İlim", 19.

143 Buhârî, *et-Târihu'l-kebîr*, IV, 83; İbn Ebî Hâtim er-Râzî, *el-Cerh*, IV, 160; İbn Hibbân, *Sikât*, VIII, 286; Zehebî, *Mizânu'l-i'tidâl*, III, 270; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 247; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 127.

144 Buhârî, *et-Târihu'l-kebîr*, VIII, 142; İbn Ebî Hâtim er-Râzî, *el-Cerh*, IX, 3; İbn Hibbân, *Sikât*, VII, 549; Zehebî, *Mizânu'l-i'tidâl*, VII, 128; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 581; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XI, 116.

145 Buhârî, *et-Târihu'l-kebîr*, VII, 159; İbn Ebî Hâtim er-Râzî, *el-Cerh*, VI, 113; Zehebî, *Mizânu'l-i'tidâl*, V, 453; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 450; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VIII, 289-290.

“garîb” olduğunu söylerken; Elbânî ise hem “hasen li ğayrihî”¹⁴⁶ hem de “sahîh”¹⁴⁷ olarak vasıflandırmıştır. Ebu'l-Eşbâl ez-Zuheyri de bu hadisi, “hasen” diye tavsif etmiştir.¹⁴⁸

3. Mekhûl (ö. 86/705) Tarîki:

a) Dârimî: Yakub b. İbrahim (ö. 252/866) > Yezîd b. Hârûn (ö. 206/821) > el-Velîd b. Cemîl (ö. ?) > Mekhûl > Hz. Peygamber.¹⁴⁹

Mekhûl, Enes b. Malik hariç hiçbir sahabîden rivayette bulunmamıştır. Bu nedenle mürsellerinin çok olduğu ifade edilmiştir. Sika ve fakih olarak nitelendirilmiştir.¹⁵⁰ Ebû Halid Yezîd b. Hârûn ise sika ve güvenilir bir râvidir. Cerh ve ta'dil âlimleri onun hakkında, “imam, sadûk, sebt, mutkin, hâfız ve sahîhu'l-hadîs” gibi lafızları kullanmak sûretiyle güvenilir bir râvî olduğunu vurgulamışlardır.¹⁵¹ Ebû Yûsuf Yakup b. İbrâhim b. ed-Devrâkî el-Bağdâdî de sika, mutkin ve sadûk râvilerdendir.¹⁵² Bu hadis mürsel, hatta büyük ihtimalle mu'daldır. Çünkü Mekhûl, rivayetlerinin çoğunu tâbiûnun büyüklerinden rivayet etmiştir.

4. Hz. Aişe (ö. 58/677) Tarîki:

a) Bezzâr (ö. 292/905): Seleme b. Şebîb (ö. 247/861) > Ebu'l-Muğîre Abdulkuddûs b. el-Haccâc (ö. 212/827) > Muhammed b. Abdulmelik (ö. ?) > Zührî (ö. 124/702) > 'Urve (ö. 94/712) > Hz. Aişe > Hz. Peygamber.¹⁵³

146 Muhammed Nâsiruddîn Elbânî, *Sahîhu't-Terğîb ve't-terhib*, Riyad: Mektebetu'l-Me'ârif, 1421/2000, I, 144.

147 Elbânî, *Sahîhu Süneni't-Tirmizî*, III, 72.

148 İbn Abdilberr, *Câmi'u beyâni'l-ilm*, I, 174.

149 “Âlimin âbide üstünlüğü benim, sizin en aşağıda olanınıza üstünlüğüm gibidir. Sonra Hz. Peygamber şu ayeti okudu: ‘Allah’dan, kulları içinde ancak âlimler korkar.’ Sonra dedi ki: Şüpheli yok ki insanlara hayrı öğreten kimselere Allah merhamet eder, onun melekleri, göklerin ve yerlerin ahalisi ile denizdeki balıklar da hayır dua ederler.”; Dârimî, “Mukaddime”, 29.

150 Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, VIII, 21; İbn Ebî Hâtim er-Râzî, *el-Cerh*, VIII, 407; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 545; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, X, 258.

151 Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, VIII, 368; İbn Ebî Hâtim er-Râzî, *el-Cerh*, IX, 295; İbn Hibbân, *Sikât*, VII, 632; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 606; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XI, 321–322.

152 İbn Ebî Hâtim er-Râzî, *el-Cerh*, IX, 202; İbn Hibbân, *Sikât*, VII, 645; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 607; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XI, 334.

153 “Hayır öğretilene her şey, hatta denizdeki balık bile istiğfar eder”; Heysemî, *Keşfu'l-estâr*, I, 82–83; Heysemî, bu hadisi, aynı tarikle ve “Muhakkak ki melekler ilim talep eden için kanatlarını indirirler ve ona istiğfar ederler” lafzıyla rivayet etmiştir. Bu rivayetten sonra Bezzâr (ö. 292/905) şu değerlendirmede bulunmuştur: “Muhammed b. Abdulmelik, hadisler rivayet ediyor ama rivayet ettiklerine mutâbî' bile bulunmaz. İşte bu hadis de onlardan birisidir.” bkz. Heysemî, *Keşfu'l-estâr*, I, 83; Ayrıca bkz. Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, I, 124.

Ebû Abdullah Muhammed b. Abdulmelik el-Ensârî'nin hadisleri makbul görülmemiştir. Hadis uydurmakla itham edilmiştir. Onun hakkındaki kanaatlerin en hafifi 'hadisi zayıftır' değerlendirmesidir.¹⁵⁴ Nitekim Heysemî de onun yalancı olduğunu ve hadis uydurduğunu söylemiştir.¹⁵⁵ Elbânî, bu rivayetin "sahîh li ğayrihi" olduğunu zikretmiştir.¹⁵⁶ Fakat Muhammed b. Abdulmelik hakkındaki değerlendirmeler, bu hadisin uydurma olduğu görüşünü desteklemektedir.

5. Câbir b. Abdullah (ö. 74/693) Tarîki:

a) Taberânî (ö. 360/971): Muhammed b. Ali es-Sâîğ (ö. 291/903) > İsmail b. Abdullah b. Zürâre (ö. 229/843) > Ebû İshâk el-Fezârî > A'meş > Ebû Süfyân (ö. ?) > Câbir > Hz. Peygamber.¹⁵⁷

Ebû Süfyân, Talha b. Nâfi' el-Kureşî'dir. Hakkında ihtilaf edilen râvilerdendir. İbn Hacer el-Askalânî onu "sadûk" olarak vasıflandırmıştır. Buna mukabil onun için Yahya b. Maîn "hiçbir şey değil", İbnu'l-Medînî "zayıf" ifadelerini kullanmıştır. Ayrıca İbn Hibbân ise, A'meş'in ondan tedlîs yaparak rivayette bulunduğunu ifade etmiştir.¹⁵⁸ İsmail b. Abdullah b. Zürâre, sadûk ve sika bir râvi olmakla birlikte el-Ezdî onu "Münkeru'l-hadîs" olarak nitelendirmiştir. Fakat İbn Hacer el-Askalânî bu görüşün doğru olmadığını zikretmiştir.¹⁵⁹ Taberânî, hadisi naklettikten sonra: " Bu hadisi, A'meş'ten sadece Ebû İshâk el-Fezârî rivayet etmiştir" demiştir.¹⁶⁰ Bununla birlikte İbn Adiyy (ö. 365/975), bu rivayetin Hz. Enes'ten gelen bir varyantını nakletmiştir.¹⁶¹ Ancak bu tarîkteki Ziyâd b. Ebî Ammâr "kezzâb" olup hadis uydurmakla itham edilmiştir. Hatta bizzat kendisi de Hz. Enes'ten hiçbir şey işitmediğini itiraf etmiştir.¹⁶² Bu bilgiler ışığında senedin muttasıl olmadığını ve bu isnâdın "zayıf" olduğunu söylemek mümkündür.

154 Buhârî, *et-Târihu'l-kebir*, I, 165; İbn Ebî Hâtim er-Râzî, *el-Cerh*, VIII, 4; İbn Hibbân, *el-Mecrûhin*, II, 269.

155 Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, I, 124.

156 Elbânî, *Sahîhu't-Terğîb ve't-terhîb*, I, 144.

157 "Hayrı öğretene her şey, hatta denizdeki balıklar bile istiğfar ederler"; Ebu'l-Kâsım Suleyman b. Ahmed b. Eyyûb Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsât*, thk. Abdulmuhsin b. İbrahim el-Huseynî, Kahire: Dâru'l-Harameyn, 1415, VI, 214.

158 Buhârî, *et-Târihu'l-kebir*, IV, 346; İbn Ebî Hâtim er-Râzî, *el-Cerh*, IV, 475; İbn Hibbân, *Sikât*, IV, 393; Zehebî, *Mizânu'l-i'tidâl*, III, 49; VII, 374; İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-Tehzîb*, s. 283.

159 Buhârî, *et-Târihu'l-kebir*, I, 366; İbn Ebî Hâtim er-Râzî, *el-Cerh*, II, 181; İbn Hibbân, *Sikât*, VIII, 100; Zehebî, *Mizânu'l-i'tidâl*, I, 394; VII, 374; İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-Tehzîb*, s. 108.

160 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsât*, VI, 214.

161 Ebû Ahmed Abdullah b. Adiyy Cürçânî, *el-Kâmil fi duafâi'r-ricâl*, thk. Yahya Muhtâr Çazâvî, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1409/1988, III, 185.

162 İbn Ebî Hâtim er-Râzî, *el-Cerh*, III, 544; Zehebî, *Mizânu'l-i'tidâl*, III, 140; İbn Hibbân, *el-Mecrûhin*, I, 305.

D. Şüphesiz âlim adamın âbid kişiden üstünlüğü ayın diğer yıldızlardan üstünlüğü gibidir.

1. Muaz b. Cebel (ö. 18/639) Tarîki:

a) Ebû Nuaym İsbehânî (ö. 430/1039): Abdullah b. Muhammed b. Osman el-Vasitî (ö.) > Ebû Hanife Muhammed b. Mâhân (ö. 300/912) > Ahmed b. Sâlim (ö.) > Abdurrahman b. Mehdî (ö. 198/813) > Osman b. Atâ (ö. 155/775) > babası / Atâ b. Ebî Müslim el-Horasanî (ö. 135/757) > Muaz b. Cebel > Hz. Peygamber.¹⁶³

Bu seneddeki Abdurrahman b. Mehdî sika bir râvi olarak kabul edilmiştir.¹⁶⁴ Ahmed b. Sâlim hakkında ise hiçbir bilgiye rastlanılmamıştır. Hicrî 50'li yıllarda doğan Atâ b. Ebî Müslim el-Horasanî'nin Muaz b. Cebel (ö. 18/639) ile karşılaşmasının mümkün olamayacağı, Osman b. Atâ ve Atâ b. Ebî Müslim el-Horasanî'nin de zayıf râvilerden sayılmalarını dikkate aldığımızda; bu senedin muttasıl olmadığını söyleyebiliriz.

E. Muhakkak, âlimler Peygamberlerin mirasçılarındır. Şüphesiz peygamberler ne altın ne de gümüşü miras bırakırlar. Peygamberler miras olarak ancak ilim bırakırlar. Bu itibarla Kim Peygamberlerin mirası olan ilmi elde ederse tam bir hisse almış olur.

1. Abdullah b. Mes'ûd (ö. 32/652) Tarîki:

a) Cürcânî (427/1036): Ebu't-Tayyib Kays b. Mansûr b. Ahmed b. Havsere el-Attâr Cürcânî (ö. ?) > Babası/ Mansûr b. Muhammed b. Ahmed b. Havsere el-Attâr (ö. ?) > el-Müsennâ b. Hilal el-Basrî (ö. ?) > Yahya b. Zekeriya b Ahmed el-Mısırî (ö. 183/799) > Züfer b. el-Huzeyl et-Temîmî (ö. 158/775) > Nu'man b. Sâbit (ö. 150/767) > Hammâd (ö. 120/738) > Alkame (ö. 62/682) > Abdullah b. Mes'ûd > Hz. Peygamber.¹⁶⁵

Cerh ve ta'dil âlimleri, Alkame¹⁶⁶ ve Yahya b. Zekeriya b Ahmed el-Mısırî¹⁶⁷ gibi râviler hakkında ta'dil lafızları; Hammâd,¹⁶⁸ Nu'man b. Sâbit¹⁶⁹

163 "Âlim adamın, âbid kişiden üstünlüğü ayın diğer yıldızlardan üstünlüğü gibidir"; Ebû Nuaym Ahmed b. Abdullah İsbehânî, *Hilyetu'l-evliyâ ve tabakâtu'l-asfiyâ*, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-Arabî, 1405/1985, IX, 45.

164 Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, V, 354; İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-Tehzîb*, s. 351; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VI, 250-252.

165 "Âlimler Peygamberlerin mirasçılarındır."; Sehmî, *Tarîhu Cürcân*, s. 335.

166 Sika, sebt, fakih, abid bir râvidir. Bkz. Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, VII, 41; İbn Ebî Hâtim er-Râzî, *el-Cerh*, VI, 404; İbn Hibbân, *Sikât*, V, 207-208; İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-Tehzîb*, s. 397; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VII, 244-245.

167 Sika ve mutkîn bir râvidir. Bkz. Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, VIII, 273; İbn Ebî Hâtim er-Râzî, *el-Cerh*, IX, 144; İbn Hibbân, *Sikât*, VII, 615; Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, VII, 175-176; İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-Tehzîb*, s. 590; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XI, 183.

ve Züfer b. el-Huzeyl et-Temîmî¹⁷⁰ hakkında ise hem ta'dil hem de cerh ifadeleri kullanmışlardır. Müsennâ b. Hilal el-Basrî, Mansûr b. Muhammed b. Ahmed b. Havsera el-Attâr ve Ebu't-Tayyib Kays b. Mansûr b. Ahmed b. Havsera el-Attâr Cürcânî gibi râviler hakkında ise bir bilgiye rastlanılmamıştır. Bu râvilerin de meçhûl olması kuvvetle muhtemeldir. Dolayısıyla bu rivayetin kendisiyle amel edilemeyecek derecede zayıf olduğunu söyleyebiliriz.

2. Câbir b. Abdullah (ö. 74/693) Tarîki:

a) Hatîb el-Bağdâdî (ö. 463/1071): el-Kâdî Ebu'l-Alâ el-Vasîfî (ö. 431/1039) > Ebu'l-'Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Hâmid el-Belhî (ö. ?) > Ebû İshâk İbrahim b. Muhammed b. Abdullah el-Bağdâdî (ö. ?) > Ebû Yusuf Yakub b. İshak el-Basrî (ö. ?) > Ebû Abdullah ed-Dahhâk b. Hacve (ö. ?) > el-Firyâbî (ö. 212/827) > Süfyân es-Sevrî > Muhammed b. el-Münkedir (ö. 130/748) > Câbir b. Abdullah > Hz. Peygamber.¹⁷¹

Bu hadisin râvilerinden el-Kâdî Ebu'l-Alâ el-Vasîfî, zayıf bir râvidir.¹⁷² Ebû Abdullah ed-Dahhâk b. Hacve, Darekutnî'ye göre uydurmacıdır. İbn Hibbân, onun rivayetlerinin delil alınamayacağını söylemiştir. İbnu'l-Cevzî (ö. 597/1200), *el-İlelu'l-mütenâhiye* adlı eserinde bu hadisin sahîh olmadığını belirtmiştir.¹⁷³ Hatta Zehebî, bu rivayeti ed-Dahhâk b. Hacve'nin uydurduğunu¹⁷⁴ bir diğer eserinde ise bu rivayetin onun musibetlerinden olduğunu söylemiştir.¹⁷⁵

168 Sadûk ve sikadır. Fakat çok vehim ve hata yapmaktadır. Aynı zamanda zayıf bir râvidir. Bkz. Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, III, 18; İbn Ebî Hâtim er-Râzî, *el-Cerh*, III, 146-147; İbn Hibbân, *Sikât*, IV, 160; Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, II, 370; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 178; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 14-15.

169 Sika ve zayıf olarak vasıflandırılmıştır. Bkz. Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, VIII, 81; Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, VII, 37; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, X, 401.

170 Sika, me'mun, hâfız, mutkin kabul edilmiştir. Hadis rivayetinde hatasının az olduğu söylene de İbn Sa'd onun hakkında "hadiste bir şey değildir" demiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim er-Râzî, *el-Cerh*, III, 608; İbn Hibbân, *Sikât*, c. VI, s. 339; Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, III, 105.

171 "Âlimlere ikram ve hürmet ediniz. Çünkü onlar, peygamberlerin mirasçılardır. Kim onlara ikram ve hürmette bulunursa Allah ve Resulüne hürmette bulunmuş olur."; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, IV, 437.

172 Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, VI, 265.

173 Ebu'l-Ferec b. Abdurrahman b. Ali b. el-Cevzî, *el-İlelu'l-mütenâhiye fi'l-ahâdisi'l-vâhiye*, thk. Halil el-Meys, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1403, I, 79; Ayrıca bu hadisin uydurma olduğu konusunda bkz. Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Arrâk el-Kinânî, *Tenzîhu's-şerîati'l-merfûa ani'l-ahbârî's-şeniâti'l-mevduâ*, thk. Abdulvehhâb b. Abdullatîf, Abdullah Muhammed es-Siddîk, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1401/1981, I, 275.

174 Şemsuddîn Ebû Abdillâh Muh. b. Ahmed b. Osman Zehebî, *Telhîsu kitâbi'l-İleli'l-mütenâhiye li İbni'l-Cevzî*, thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrahim b. Muhammed, Riyad: Mektebetu'r-Rüşd, 1419/1998, s. 34.

175 Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, III, 443; Ayrıca bkz. İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, I, 379.

Ayrıca İbn Asâkir (ö. 571/1176), *Tarihu Dimeşk* adlı eserinde bu hadisin aynı lafızlarla İbn ‘Abbâs’tan gelen bir rivayetini nakletmiştir.¹⁷⁶ Fakat bu rivayetin senedindeki Ahmed b. İsa el-Lahmî cerh âlimleri tarafından “kez-zâb” olarak nitelenmiş ve uydurma hadisleri rivayet etmekle itham edilmiştir. Onun hakkında İbn Hibbân, “meşhur râvilerden münker, sika râvilerden ise kalbedilmiş rivayetler nakletmektedir” demiştir.¹⁷⁷ İbn Hacer el-Askalânî de onun için “Gerçekten hadislerinde dengesizlik vardır” demiştir.¹⁷⁸ Elbânî, son iki rivayetin uydurma olduğu sonucuna varmıştır.¹⁷⁹

3. Berâ b. ‘Âzib (ö. 71/690) Tarîki:

a) Vâhidî (ö. 468/1076): Ebû Saîd Abdurrahman b. Muhammed (ö. 433 h.) > Ebu'l-Hasan Muhammed b. Ahmed b. Hammâd (ö. 384/994) > Abdurrahman b. Abdullah b. Muaviye el-Bekkânî (ö. ?) > Muhammed b. Mutarrif es-Sa’dî (ö. ?) > Şerîk (ö. 177/793) > Ebû İshak (ö. 127/744) > Berâ b. ‘Âzib > Hz. Peygamber.¹⁸⁰

Ebû İshak, sika ve müdellis bir râvidir. Ömrünün sonlarına doğru rivayetleri karıştırdığı da iddia edilmiştir.¹⁸¹ Şerîk ise sadûk ancak çok hata eden bir râvidir. Hadislerinde uyumsuzluğun olduğu, hadis rivayetinde kuvvetli olmadığı, ömrünün sonlarına doğru hadisleri karıştırdığı ve vehminin çok olduğu söylenmiştir.¹⁸² Bunlara ilaveten Abdurrahman b. Abdullah b. Muaviye el-Bekkânî ve Muhammed b. Mutarrif es-Sa’dî de tanınmamaktadır. Dolayısıyla bu rivayet, kendisiyle amel edilemeyecek derecede zayıftır.

“Âlimler, Peygamberlerin vârisleridir” ibaresinin yer aldığı hadisin mutâbaat ve şâhidlerinin sened yönünden sıhhat durumlarını şu şekilde tablolatabiliriz:

176 Ebu'l-Kâsım Ali b. el-Hasen b. Asâkir, *Tarihu Dimeşk*, thk. Ali Şîrî, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1998, XXXVII, 103–104.

177 Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. el-Cevzî, *ed-Duafâ ve'l-metrûkîn*, thk. Abdullah el-Kâdî, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'i-İlmiyye, 1406, I, 83; Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, I, 269–270; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 83; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, I, 57.

178 İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânu'l-Mîzân*, I, 346–347.

179 Muhammed Nâsiruddîn Elbânî, *Silsiletul-ehâdîsi'd-daîfe vel-mevdû'a ve eseruha's-seyyi' fi'l-ümme*, Riyad: Mektebetu'l-Meârif, 1421/2000, VI, 199–200.

180 “Âlimler, peygamberlerin vârisleridir. Gök ehli onları sever ve öldüklerinde kıyamet gününe kadar denizdeki balıklar, onlar için mağfiret diler.”; Ebu'l-Hasan Ali b. Ahmed Vâhidî en-Nîsâbü'rî, *el-Vâsit fi tefsiri'l-kur'ani'l-mecîd*, thk. Adil Ahmed Abdulmevcûd v.dğr., Beyrut: Dâru'l-Kütübî'i-İlmiyye, 1415/1994, I, 45–46.

181 İbn Ebî Hâtim er-Râzî, *el-Cerh*, VI, 242; İbn Hibbân, *Sikât*, V, 177; Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, V, 326; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 423.

182 İbn Ebî Hâtim er-Râzî, *el-Cerh*, IV, 365; İbn Hibbân, *Sikât*, VI, 444; Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, III, 372; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 266.

Sihhat Çeşitleri	Mutâbaat		Şâhidler				
			İncelediğimiz Hadisin Bölümleri				
	Hasen	Sahîh	1	2	3	4	5
Uydurma	√						
Zayıf	√			√		√	√
Hasen			√	√	√		
Sahîh					√		

Bu tabloya göre;

1- “Âlimler, Peygamberlerin vârisleridir” lafzını içeren hadisin mutâbî’leri, i’tibar için yazılabilecek niteliktedir.

2- Bu hadisin hem merfû hemde mevkûf şâhidleri vardır. Sihhat bakımından bu rivayetlerin çoğu zayıftır. Zayıflık dereceleri ise şiddetli değildir. Bu rivayetlerden bazıları uydurmadır.

3- İbn ‘Abbâs’tan gelen rivayetlerin kaynak bakımından mevkûf, sihhat yönünden ise “sahîh” ve “hasen” olduğu tespit edilmiştir.

4- Safvân b. Assâl’ın naklettiği rivayet, “hasen” derecesinde olup merfû olması muhtemeldir.

5- Muaz b. Cebel, Abdullah b. Mes’ûd ve Berâ b. ‘Âzib’in rivayetleri, meçhûl râvi içermelerinden dolayı i’tibar için alınabilecek fakat kendisiyle ihticâc edilemeyecek derecede zayıftırlar.

6- Mekhûl’un rivayeti mürseldir.

Sonuç

Hadislerin çeşitli tarîkleri bir araya getirilerek değerlendirilmesi çalışmaları, hadis ilminin başlangıcından beri uygulanan bir metoddur. Bu çalışmalar sayesinde, za’fı şiddetli olmayan hadislerin, i’tibar kazanarak ihticâca uygun hale gelebilmeleri mümkün kılınmıştır. Bu durum ilk planda sünnete olmayan şeylerin sünnete dâhil edildiği şeklinde yorumlanabilir. Ancak

mevzû hadislerin bünyemize girip yerleşeceği endişesinden dolayı, zayıf hadislerin bazı şartlara bağlı olarak takviye göreceği meselesi görmezlikten gelinemez. Çünkü zayıf iplerin bir araya gelmesi ile oluşacak organın gücü, tek başına kalan zayıf bir ipten daha kuvvetli olacaktır.

“Âlimler, Peygamberlerin vârisleridir” lafzının yer aldığı hadisin mutâbaat ve şevâhidi üzerine yaptığımız çalışmada; hadisin üç mütâbii ve on dört sahabîden rivayet edilmiş şâhidlerinin olduğu görülmüştür. Bu rivayetlerden üçü, sıhhat açısından uydurma oldukları için i'tibara alınacak vasıfta değildir. Zikredilen rivayetlerin yaklaşık on tanesi, sıhhat yönünden araştırmamızın konusunu oluşturan hadisle aynı seviyededir. Sözü edilen bu rivayetler, çok zayıf olmadıkları gibi cerhin ilk üç mertebesinde bulunan râviler tarafından rivayet edilmişlerdir.

Klasik hadis usûlü açısından değerlendirildiğinde, “Âlimler, Peygamberlerin vârisleridir” ibaresinin yer aldığı hadisin gerek kendi seviyesindeki, gerekse üst derecedeki mütâbî' ve şâhidlerle birlikte takviye olunduğunu söyleyebiliriz. Aslında zayıf da olsa bu hadisin birkaç kanaldan rivayet edilen mütâbî' ve şâhidlerle takviye edilmiş olması, onun bir aslı olduğunun da delilidir.

Naklettiğimiz bilgiler çerçevesinde, “Âlimler, Peygamberlerin vârisleridir” ibaresinin yer aldığı hadisin uydurma rivayetler hariç diğer rivayetlerin desteğiyle “hasen li ğayrihî” derecesine yükselebilmesinde bir engel görülmemektedir. Zayıf hadisin kuvvet bulduğunda “hasen li ğayrihî” derecesine yükselebileceği prensibini dikkate aldığımızda ise söz konusu hadisin “sahîh” olarak nitelendirilmesinin bilimsel bir değeri olmadığını söyleyebiliriz. Bu tür yargıların mütesahil düşüncenin ürünü olduğu kanaatindeyiz.

Bu çalışmamızda “Âlimler, Peygamberlerin vârisleridir” ibaresinin yer aldığı hadisin her bir parçasını lafız ve mana yönünden destekleyen şâhidlerin olduğu da tespit edilmiştir. Bu rivayetlerden bazılarının hem merfû' hem de mevkûf olarak nakledilmesi dikkat çekicidir. Merfû rivayetler arasında İbn 'Abbâs'tan nakledilen mevkûf rivayetler, belki de bu sahâbînin hadis rivayetini düşünmeden yaptığı bir konuşmayı, râvilerin nakletmesinden kaynaklanmış olmasıyla izah edilebilir. Buna ilaveten İbn 'Abbâs, ilimle ilgili bir sohbet esnasında, Hz. Peygamberin sözünün muhtevasını kendi sözüymüş gibi ifade etmiş de olabilir.

“Âlimler, Peygamberlerin vârisleridir” lafzının geçtiği hadisi takviye eden bu rivayetler, mana ile rivayet edilmiş olup, lafız ve üslup itibarıyla onlardaki râvi tasarrufları açıkça görülmektedir. Bu tasarruflara¹⁸³ rağmen

183 Bu ibareyle, eş anlamlı kelimelerin kullanılması, kelime ve cümlelerin yer değiştirmesi gibi mana ile ilgili hususlar kastedilmektedir.

zikrettiğimiz rivayetlerin söz konusu hadisle ortak bir manada birleştikleri anlaşılmaktadır.

Kaynakça

- Abdurrazzâk b. Hemmâm, Ebû Bekir es-San'ânî (ö. 211/826), *el-Musannef*, thk. Habîburrahman el-A'zamî, I-XI, Beyrut: el-Mektebetu'l-İslâmî, 1403/1983.
- Âcurrî, Ebu Bekir Muhammed b. el-Huseyin b. Abdullah (ö. 360/970), *Ahlâku'l-'Ulemâ*, tash. İsmail b. Muhammed el-Ensârî, Suudi Arabistan: Riâsetu İdârâtî'l-Buhûsî'l-İlmiyye, 1398/1978.
- Ağırakça Şahyar, Ayşe Esra, *Kütüb-i Sitte'de Örneklerle Zayıf Hadis Rivayeti Metodolojik Anlam ve Yorum*, İstanbul: Akdem Yay., 2011.
- Ahmed Muhammed Şâkir, *el-Bâisu'l-hasîs şerhu İhtisârî 'ulûmi'l-hadîs*, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.
- Akyüz, Hüseyin "Âlimler Peygamberlerin Varisleridir" *Hadisinin İsnad Açısından Tenkid ve Tahlili*", Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 2012/2, cilt: XI, sayı: 22, s. 159–190.
- Aydınlı, Abdullah, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, İstanbul: Timaş Yay., 1987.
- 'Aynî, Bedruddin Ebî Muhammed Mahmûd b. Ahmed (ö. 855/1451), *Umdetu'l-karî şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, I-XXV, Beyrut: Dâru İhyai't-Turasil-Arabî, ts.
- Beğavî, Ebû Muhammed el-Hüseyin b. Mes'ûd, *Şerhu's-sünne*, neşr. Şu'ayb el-Arnâût, Muhammed Zuheyr eş-Şâvîş, I-XVI, Beyrut: el-Mektebetu'l-İslâmî, 1403/1983.
- Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyin, *Şu'abu'l-imân*, thk. Muhammed es-Saîd Besyûnî Zeğlûl, I-VIII, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1410.
- Bezzâr, Ebû Bekir Ahmed b. Amr b. Abdulhalik el-Basrî (ö. 292/905), *el-Bahru'z-zehhâr (Müsnedu'l-Bezzâr)*, thk. 'Adil b. Sa'd, Mahfûzurrahman Zeynullah, I-XV, Medine: Mektebetu'l-Ulûm ve'l-Hikem, 1409/1988.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail (ö. 256/870), *et-Târîhu'l-kebir*, thk. es-Seyyid Hâşim en-Nedvî, I-VIII, Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahman (ö. 255/869), *Sünen*, I-II, İstanbul: Çağrı Yay., 1992.
- Ebû Dâvûd, Suleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî, *Sünen*, I-V, İstanbul: Çağrı Yay., 1992.
- Elbânî, Muhammed Nâsiruddîn, *Daîfu't-Terğîb ve't-terhîb*, I-II, Riyad: Mektebetu'l-Me'ârif, 1421/2000.
- _____, *Sahîhu't-Terğîb ve't-terhîb*, I-III, Riyad: Mektebetu'l-Me'ârif, 1421/2000.
- _____, *Sahîhu Süneni Ebî Dâvûd*, I-III, Riyad: Mektebetu'l-Me'ârif, 1419/1998.
- _____, *Sahîhu Süneni İbn Mâce*, I-III, Riyad: Mektebetu'l-Me'ârif, 1417/1997.
- _____, *Sahîhu Süneni't-Tirmizî*, I-III, Riyad: Mektebetu'l-Me'ârif, 1420/2000.
- _____, *Silsiletu'l-Ehâdisi'd-Daîfe vel-Mevdû'a ve Eseruha's-Seyyi' fi'l-Ümme*, I-XIV, Riyad: Mektebetu'l-Meârif, 1421/2000.
- Hâkim en-Nisâbûrî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Muhammed (ö. 405/1014), *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, thk. Mustafa Abdulkadir 'Atâ, I-IV, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1411/1990.
- Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit (ö. 463/1071), *el-Câmi' li ahlâkı'r-râvi ve âdâbi's-sami'*, thk. Mahmûd et-Tahhân, I-II, Riyad: Mektebetu'l-Me'ârif, 1403.

- _____, *el-Fakîh ve'l-muteffakkîh*, thk. Âdil b. Yusuf el-Azzâzî, I-II, Suudi Arabistan: Dâru İbni'l-Cevzî, 1417/1996.
- _____, *er-Rihle fî talebî'l-hadîs*, thk. Nurettin Itr, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1395/1975.
- _____, *Târîhu Bağdad*, I- XIV, Beyrut: Dâru'l- Kütübî'l- İlmiyye, ts.
- _____, *Telhîsu'l-müteşâbih fi'r-resm ve himayetü ma eşkele minhu an bevâdiri't-tashîf ve'l-vehm*, thk. Sukeyne eş-Şihâbî, I-II, Dimeşk: Dâru Talas, 1405/1985.
- Heysemî, Ebu'l-Hasan Nureddin Ali b. Ebî Bekr (ö. 807/1404), *Keşfu'l-estâr an zevâidi'l-Bezzâr ale'l-Kütübî's-Sitte*, thk. Habîburrahman el-A'zamî, I-V, Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 1399/1979.
- _____, *Mecmau'z-zevâid ve menbau'l-fevâid*, I-X, Beyrut: Dâru'l-Kitâbî'l-Arabî, 1407.
- Humeydî, Ebû Bekr Abdullah b. ez-Zubeyr b. İsâ el-Kureşî (ö. 219/834), *el-Müsned*, thk. Habîburrahman el-A'zamî, I-II, Beyrut: Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, ts.
- İbn Abdilberr, Ebû Ömer Yusuf b. Abdullah b. Muhammed (ö. 463/1071), *Câmi'ü beyânî'l-ilm ve fazlihi ve mâ yenbağî fî rivâyetihî ve hamlihî*, thk. Ebu'l-Eşbâl ez-Zuheyrî, I-II, Suudi Arabistan: Dâru İbni'l-Cevzî, 1414/1994.
- İbn Adiyî, Ebû Ahmed Abdullah Cürcânî (ö. 365/975), *el-Kâmil fî duafâi'r-ricâl*, thk. Yahya Muhtâr Çazâvî, I-VII, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1409/1988.
- İbn Arrâk, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Kinânî (ö. 963/1556), *Tenzîhu's-şerîati'l-merfûa anî'l-ahbârî's-şerîati'l-mevdûa*, thk. Abdulvehhâb b. Abdullatîf, Abdullah Muhammed es-Siddîk, I-II, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1401/1981.
- İbn Asâkir, Ebu'l-Kâsım Ali b. el-Hasen (ö. 571/1176), *Tarihu Dimeşk*, thk. Ali Şîrî, I-LXX, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1998.
- İbn Ebî Hâtîm er-Râzî, Ebû Muhammed Abdurrahman Muhammed (ö. 327), *Kitâbu'l-cerh ve't-ta'dîl*, I-IX, Beyrut: Dâru İhyau't-Turasi'l-Arabî, 1372/1952.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed, *el-Musannef fi'l-ehâdis ve'l-âsâr*, thk. Kemal Yusuf el-Hût, I-VII, Riyad: el-Mektebetu'r-Ruşd, 1409.
- _____, *Müsnedu İbni Ebî Şeybe*, thk. Ebû Abdurrahman Adil b. Yusuf el-Azâzî, Ebu'l-Fevâris Ahmed Ferîd el-Mezîdî, I-II, Riyad: Dâru'l-Vatan, 1418/1997.
- İbn Hacer el-Askalânî, Şihâbuddin Ebu'l-Fazl Ahmed b. Ali (ö. 852/1448), *Fethu'l-bârî*, thk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî, Muhibuddin el-Hâtîb, I-XIII, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1379.
- _____, *Lisânu'l-Mizân*, thk. Adil Ahmed Abdulmevcûd, Ali Muh. Muavviz, I-VII, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1416/1996.
- _____, *Takrîbu't-Tehzîb*, thk. Muhammed Avvâme, Halep: Dâru'r-Reşîd, 1986.
- _____, *Tehzîbu't-Tehzîb*, I-XIV, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1404/1984.
- İbn Hanbel, Ahmed b. Muhammed, *el-Müsned*, I-VI, İstanbul: Çağrı Yay., 1992.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtîm Muhammed b. Ahmed (ö. 354/965), *Kitâbu's-Sikât*, thk. es-Seyyid Şerefuddin Ahmed, I-IX, yy: Dâru'l-Fikr, 1975.
- _____, *el-Mecrûhîn*, thk. Mahmûd İbrahim Zâyed, I-III, Halep: Dâru'l-Va'y, ts.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer, *Câmiu'l-mesânîd ve's-süneni'l-hâdî li-akvâmi senen*, thk. Abdulmelik b. Abdullah b. Duheş, I-X, Beyrut: Dâru Hadar, 1419/1998.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvinî, *Sünen*, I-II, İstanbul: Çağrı Yay., 1992.
- İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec b. Abdurrahman b. Ali (ö. 597/1200), *ed-Duafâ ve'l-metrûkîn*, thk. Abdullah el-Kâdî, I-II, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1406.

- _____, *el-İlelu'l-mütenâhiye fi'l-ahâdisi'l-vâhiye*, thk. Halil el-Meys, I-II, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1403.
- İbnu'l-Mübârek, Ebû Abdurrahman Abdullah el-Mervezî (ö. 181/797), *ez-Zühhd*, thk. Habîburrahman el-'Azamî, Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.
- İbnu's-Salâh, Ebû Amr Osman b. Abdurrahman, *Kitâbu 'ulûmi'l-hadîs*, Mısır: es-Se'âde Matbaası, 1326.
- İsbehânî, Ebû Nuaym Ahmed b. Abdullah (ö. 430/1039), *Hilyetu'l-Evliyâ ve Tabakâtu'l-Asfiyâ*, I-X, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-Arabî, 1405/1985.
- _____, *Müsnedu Ebî Hanîfe*, thk. Nazar Muhammed el-Fâryâbî, Riyad: Mekbetu'l-Kevser, 1415/1994.
- Kâsımî, Muhammed Cemaluddîn, *Kavâidu't-tahdîs min funûni mustalahi'l-hadîs*, hazr. Abdulkadir el-Arnaût, thk. Mustafa Şeyh Mustafa, Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 1425/2004.
- Kastallânî, Şihabüddin Ahmed b. Muhammed Ebî Bekr (ö. 923/1517), *İrşâdu's-sârî li şerhi Sahîhu'l-Buhârî (Hamişinde: Sahîhu Müslim ve Şerhu Sahîhu Müslim)*, I-X, Bulak: el-Matbaatu'l-Kübra'l-Emîriyye, 1323.
- Kırbaşoğlu, M. Hayri, *İslâm Düşüncesinde Hadis Metodolojisi*, Ankara: Ankara Okulu, 1999.
- _____, *Alternatif Hadis Metodolojisi*, Ankara: Kitâbiyât, 2002.
- Ma'mer b. Râşid, Ebû 'Urve el-Ezdî (ö. 144/770), *el-Câmi'*, thk. Habîburrahman el-A'zamî, I-XI, Beyrut: el-Mektebetu'l-İslâmî, 1403/1983.
- Mizzî, Yusuf b. ez-Zekî Abdurrahman Ebu'l-Haccâc, *Tehzîbu'l-Kemâl fi esmâi'r-ricâl*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, I-XXXV, Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1400/1980.
- _____, *Tuhfetü'l-eşrâf bi ma'rifeti'l-etrâf*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, I-XIII, Beyrut: Dâru'l-Çarbi'l-İslâmî, 1999.
- Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb (ö. 303/915), *Sünen*, I-V, İstanbul: Çağrı Yay. 1992.
- Polat, Selahattin, *Hadis Araştırmaları-Tarih, Usûl, Tenkid, Yorum-*, İstanbul: İnsan Yay., 1997.
- Polat, Salahattin v.dğr., *Hadis Araştırma ve Tenkit Kılavuzu*, İstanbul: M.Ü. İFAV Yay., 2011.
- Rabî' b. Habîb, Ömer el-Ezdî el-Basrî (ö. 160/777), *el-Müsned*, thk. Muhammed İdrîs, Aşûr b. Yusuf, Beyrut: Dâru'l-Hikme, 1415.
- Sehmî, Ebu'l-Kâsım Hamza b. Yusuf Cürcânî (427/1036), *Tarihu Cürcân*, thk. Muhammed Abdülmuîd Hân, Beyrut: Alemu'l-Kütüb, 1401/1981.
- Sibt İbn el-Acemî, Ebû İshak İbrahim b. Muhammed b. Halil el-Halebî, *et-Tebyîn li esmâi'l-müdellesîn*, thk. Yahya Şefîk, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1406/1986.
- Sönmez, Mehmet Ali, *İbnu Hibbân ve Cerh-Tâdîl Metodu*, İstanbul: Umran Yayınevi, ts.
- Suyûtî, Abdurrahman b. Ebî Bekr (ö. 911/1505), *Tabakâtu'l-huffâz*, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1403.
- _____, *Tedribu'r-râvî fi şerhi Takrîbi'n-Nevevî*, thk. İrfân el-Aşşâ Hassûne, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1993.
- Şâfi'î, Ebû Abdullah Muhammed b. İdrîs (ö. 204/819), *el-Müsned*, Beyrut: Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, ts.
- Taberânî, Ebu'l-Kâsım Suleyman b. Ahmed b. Eyyûb (ö. 360/971), *el-Mu'cemu'l-evsât*, thk. Abdulmuhsin b. İbrahim el-Huseynî, I-X, Kahire: Dâru'l-Harameyn, 1415.

- _____, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, thk. Hamdî Abdulmecid es-Selefi, I-XX, Musul: el-Mektebetu'l-Ulûm ve'l-Hükm, 1404/1983.
- Tahhân, Mahmûd, *Yeni Hadis Usûlü (Teysîru Mustalahi'l-Hadîs)*, çev.: Cemal Ağırman, İstanbul: Rağbet Yay., 2010.
- Tayâlisî, Ebû Dâvûd Suleyman b. Dâvûd (ö. 204/819), *el-Müsned*, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.
- Tânevî, Zafer Ahmed el-Osmanî, *Kavâ'idu fî 'ulûmi'l-hadîs*, Beyrut: Dâru Kalem, 1392/1972.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa, *Sünen*, I-V, İstanbul: Çağrı Yay., 1992.
- Vâhidî, Ebu'l-Hasan Ali b. Ahmed en-Nîsâbüri (ö. 468/1076), *el-Vasît fî tefsiri'l-Kur'ani'l-Mecîd*, thk. Adil Ahmed Abdulmevcûd v.d.ğr., I-IV, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415/1994.
- Veki' b. el-Cerrâh (ö. 197/812), *Kitâbu'z-zühhd*, thk. Abdurrahman Abdulcebbâr el-Ferivâî, I-III, Medine: Mektebetu'd-Dâr, 1404/1984.
- Yücel, Ahmet, *Hadis İlminde Tenkit Terimleri ve İlgili Çalışmalar*, İstanbul: M.Ü. İFAV Yay., 1998.
- Zehebî, Şemsuddîn Ebû Abdillâh Muh. b. Ahmed b. Osman (ö. 748/1347), *el-Kâşif fî ma'rifeti men lehû rivâye fî'l-Kütübi's-Sitte*, thk. Muhammed Avvâme, I-II, Cidde: Dâru'l-Kible li's-Sekâfeti'l-İslamiyye, 1413/1992.
- _____, *Mîzânu'l-İ'tidâl fî nakdi'r-ricâl*, thk. Ali Muhammed Muavviz, Adil Ahmed Abdulmevcûd, I-VIII, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995.
- _____, *Telhîsu kitâbi'l-ileli'l-mütenâhiye li İbni'l-Cevzî*, thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrahim b. Muhammed, Riyad: Mektebetu'r-Rüşd, 1419/1998.
- Zeyla'î, Cemalüddin Abdullah b. Yusuf (ö. 762/1361), *Tahrîcu'l-ehâdîsi ve'l-âsâr el-vâkı'a fî tefsiri'l-Keşşâf*, thk. Abdullah b. Abdirrahman es-Sa'd, I-IV, Riyad: Dâru İbn Huzeyme, 1414.
- Ziriklî, Hayruddin (ö. 1396/1976), *el-A'lâm(Kâmûsu Terâcim)*, I-VIII, Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, 2002.
- Zuheyr b. Harb, Ebû Hayseme Nesâî (ö. 234/849), *Kitâbu'l-ilm*, thk. Muhammed Nâsiruddîn Elbânî, Riyad: Mektebetu'l-Meârif, 1421/2001.

İnternet Siteleri:

[http://www.aahlalheeth.com/vb/showthread.php?t=22341\(01.03.2013\)](http://www.aahlalheeth.com/vb/showthread.php?t=22341(01.03.2013)).